
Malá kniha hospodárenia

Autor	Vydavateľ	Licencia	Vydanie	GKBN
Stanislav Hoferek	Greenie knižnica	CC-BY-NC-ND	Druhé (2015)	001111

Mami? Práve týmito štyrmi písmenami začína netradičná kniha o hospodárení. Zvládať rodinný rozpočet, ušetriť i zarobiť si, to všetko a vždy niečo navyše rieši séria rozhovorov. Vžité sa do malého chlapca, ktorého chce mama naučiť, ako nedrieť biedu. Finančné vzdelanie pre každého, hravou formou a výborné napríklad ako večerné čítanie pred spaním.

Malá kniha hospodárenia rieši pôžičky, rôzne spôsoby šetrenia, príjmy a výdaje či vysvetľuje, kde sa skutočne peniaze míňajú z peňaženky, aj keď si to neuvedomujeme. Nechýba prepojenie peňazí a životosprávy, zaujímavosti s hospodárenia v treťom tisícročí i múdrosti, ktoré platili v starovekom Babylone rovnako dobre, ako fungujú dnes. Kniha je tiež určená pre všetky mamičky, ktoré chcú trochu pomoci pri vzdelávaní svojich detí.

Obsah

Malá kniha hospodárenia.....	1
O knihe.....	2
Obsah.....	3
Úvod.....	4
Pôžičky – kedy pomôžu a kedy nie? A ako fungujú pôžičkárne?.....	5
Desatinu stranou na začiatku.....	7
Ako fungujú akcie?.....	8
Mám málo peňazí, idem niečo vyhrať. Potrebujem na alkohol a cigarety.....	10
Peniaze a životospráva.....	11
Liečba komplexov alkoholom.....	14
Investície, ktoré šetria peniaze.....	15
Telefonovanie.....	17
Zdieľané náklady.....	18
Ako ušetriť?.....	19
Ľudia a ich myšlienky.....	20
Potrebujem všetko nové? A čo nepotrebujem?.....	22
Platba kartou alebo hotovosťou? Aký je ten internet banking?.....	24
Pasívny príjem.....	25
Nákupné tašky a vyjednávanie v obchode. Ako fungujú stravné lístky?.....	27
História peňazí a ako funguje svetová ekonomika?.....	28
Internet, TV, myslenie a čas.....	30

„Mami?“

„Áno?“

„Vieš to autíčko čo sa mi páčilo. Povedala si, že mi ho nekúpiš. Ale nepovedala si prečo.“

„Rada by som ti ho kúpila, ale nemôžem.“

„Prečo nemôžeš? Poslúchal som. Aj som sa dobre učil.“

„Asi by som ti to mala vysvetliť, aby si nedopadol tak, ako som dopadla ja.“

„Ako to myslíš?“

„Peniažky hýbu svetom, či sa nám to páči, alebo nie. A ja som sa o ne začala zaujímať až veľmi neskoro, keď som nemala inú možnosť. To autíčko ti nemôžem kúpiť, lebo by sme nemali na iné, dôležitejšie veci. Na jedlo a tak.“

„Ale my máme stále niečo dobré na stole a v chladničke.“

„A ak chceš, aby to tak ostalo, bolo by dobre, keby si sa naučil o tom, ako peniaze fungujú.“

„Budeme to mať aj v škole?“

„Len čiastočne, žiaľbohu. A keby sa to aj učilo niekedy v škole vo vyššom ročníku, bolo by dobré, keby si o tom vedel čo najskôr.“

„Tak mi to povedz.“

„Dobre. Máte v škole matematiku, však?“

„Áno. A som v nej dobrý.“

„Ak dostaneš 20 jablák a 15 dáš ty niekomu, koľko ti ostane?“

„Ostane mi 5 jablčok, to je ľahké.“

„A teraz si predstav, že by sa to obrátilo. Ty by si dostal 15 jablák, a 20 by si musel dať ďalej. Koľko by ti ostalo?“

„To sa nedá vypočítať.“

„Prečo?“

„Lebo sa to nedá. Chýbalo by mi 5 jablák.“

„Tak vidíš, vypočítal si to. A s peniazmi je to podobne. Ak menej zarobiš, ako minieš, máš problém a musíš ho riešiť.“

„Musím dostať viac jablák alebo peňazí. Alebo menej minúť.“

„Správne, synček. A čo by si robil, keby si dostal naraz 40 jablák?“

„Viac by som ich zjedol!“

„A keby si zjedol tak ako obyčajne?“

„Tak by sa pokazili.“

„Výborne. Peniaze sa ale na rozdiel od jablák nepokazia. Ak by si zarobil 40 mincí, koľko by si minul?“

„Minul by som 35 mincí a bolo by všetko dobre.“

„Dobre, to áno. Ale nie výborne. Ak by si minul 15 mincí, čo by sa stalo?“

„Viac by mi ostalo.“

„Teraz vieš prvý krok k tomu, aby si sa nedostal do problémov, do ktorých som sa dostala ja. Teraz si sadni ku mne, naučím ťa, ako fungujú peniaze.“

„Môžem to potom povedať kamarátom?“

„Samozrejme. Aj pani učiteľke, aj keď ona už časť tejto múdrosti určite pozná. A možno pozná aj niečo, čo nepoznám ja. A ty ma to potom naučíš, platí?“

„Platí!“

„Ale jedno si niekto zapíš. Je to veľmi, naozaj veľmi dôležité.“

„Čo také?“

„Budúcnosť sa nikdy nezačína zajtra alebo za týždeň, ale dnes.“

„Dobre mami, to si zapíšem.“

„Hlavne to nezabudni. Keby to hlavne dospelí nezabúdali, boli by sme teraz niekde inde.“

Pôžičky – kedy pomôžu a kedy nie? A ako fungujú pôžičkárne?

„Mami?“

„Áno?“

„Už viem, ako sa môžeme dostať k peniazom. Videl som v telke, že nám požičajú.“

„Kto nám požičia?“

„Také banky a požičovne.“

„Vieš, prečo to robia?“

„Neviem.“

„Aby si zarobili.“

„Ak nám požičajú a my to vrátime, tak nič nezarobia.“

„Takto zjednodušene to nemôžeš brať, je v tom trochu viac.“

„Vysvetlíš mi to znovu s jablkami?“

„Dobre, ako chceš. Predstav si, že by si Miškovi požičal jablko s tým, že by ti musel dať zajtra dve jablká.“

„Prečo by s tým súhlasil? Mal by jablko za dve jablká.“

„Povedzme, že by súrne potreboval jablko.“

„To som ešte nepočul, že by niekto súrne potreboval práve jablko.“

„Ale teraz je to tak, že by to naozaj potreboval.“

„Potom by išiel za niekým, kto mu požičia jablko, ale bude za to chcieť iba jedno jablko, nie dva.“

„A ak by mu to jablko pomohlo naozaj veľa, požičal by si ho od teba? Oveľa viac, ako dva jablká neskôr?“

„Potom asi áno, ale ja vlastne nemám rád jablká.“

„Dobre, tak teda na peniaze. Potrebuješ euro na autobus a ak ho nezoženieš dosť rýchlo, budeš musieť kráčať dlhé hodiny.“

„Potom by som ti zavolať.“

„A ja by som ti povedala, aby si si radšej požičal to jedno euro.“

„Prečo sú tie reklamy na pôžičky všade v telke a na internete? Aj v novinách som to videl.“

„Pretože tí, čo takéto pôžičky poskytujú, z toho žijú. Čím viac musíš vrátiť, tým lepšie je to pre nich a horšie pre tých, ktorí tú pôžičku potrebujú.“

„Už rozumiem.“

„Aj my sme mali kedysi pôžičku.“

„Prečo?“

„Pamätáš, keď sme boli v Chorvátsku?“

„Nepamätám, bol som ešte malý.“

„Dlho sme neboli na dovolenke, tak sme chceli našetriť peniaze, ale nepodarilo sa nám to. Tak sme si vzali pôžičku. Potom sme to museli dlho splácať. Bolo to drahé.“

„Ale páčilo sa ti.“

„V tom je jeden z problémov. Vieš, ľudia sú už raz takí. Často sa tešia na niečo oveľa viac, ako z niečoho. Tešíš sa na dovolenku, ale nie je taká, akú si praješ.“

„Ako keď som chcel toho dinosaura?“

„Ako to s ním vlastne bolo? Ani si nepamätám.“

„Videl som ho, aký bol pekný v telke. Ale keď som ho potom videl, tak sa mi nepáčil.“

„Ľudia sú niekedy chudobní, aj kvôli pôžičkám. Tak ako my, alebo teta Jana. Ona si kúpila nové auto a odvtedy ho má v garáži. Preto iba platí.“

„Ale teta Jana veľmi chcela auto a má ho.“

„Áno, to má, ale nepotrebuje ho. Nič z neho nemá. Na druhej strane, Matej si auto kúpil cez pôžičku a urobil dobre.“

„Ako to? A ktorý Matej? Ten s tým sťahovacím autom?“

„Mal staré sťahovacie auto a stále sa kazilo. Potom nemohol pracovať a nemohol sťahovať tých, čo majú viac vecí. Podarilo sa mu ale predať staré auto a kúpil si nové a už ho splatil.“

„Potom sú pôžičky dobré, alebo nie?“

„Niekedy áno, a niekedy nie. Treba vždy dobre rozhodnúť, či sa to naozaj oplatí. Veľmi často nie, ale niekedy áno. Na to treba vedieť, či je to rozumné.“

„Ja by som asi nechcel pôžičku a radšej by som si na všetko zarobil.“

„To som na teba hrdá.“

„Mami, a ako zistím, či je to rozumné?“

„Raz som čítala v časopise, že je dobré, ak to donesie ďalšie peniaze. Tak ako Matejovi. Ale ľudia niekedy urobia niečo naozaj hlúpe. V tom časopise sa písalo, že na nový televízor je lepšie našetriť.“

„Prečo?“

„Z nového televízora nemáš skoro nič. Len na to minieš peniaze. Čo si myslíš, je lepšie našetriť na nový televízor, alebo si zobrať pôžičku?“

„Aký je tam rozdiel? V čom je to iné?“

„Ak si kúpiš cez pôžičku, budeš mať nový televízor ihneď a môžeš pozeráť, ale bude to drahšie. Ak sa rozhodneš našetriť, budeš môcť mať televízor lacnejšie, alebo budeš môcť mať oveľa lepší, ale nie hneď.“

„Radšej by som hneď.“

„Ja nie. Radšej budem mať zatiaľ starší, lebo peniaze môžem aj niekde inde použiť. Televízor je pre mňa menej ako jedlo. Radšej si peniaze budem ukladať, ak by niečo bolo iné treba.“

„Ak si kúpiš na pôžičku televízor a niečo sa stane, čo potom?“

„Potom je niekedy už zle a často sa zle rozmýšľa, keď sa na niečo také nepripravíš dopredu.“

„Ako potom fungujú tie pôžičkárne?“

„Čiastočne zo zisku na úrokoch. Ale to nie je všetko. Vieš, kto je to exekútor?“

„Neviem. Kto to je?“

„To je niekto, kto príde, keď sa nedarí splácať. Je to veľmi zlé, keď sa o teba začne exekútor zaujímať. On robí to, že ak nemáš peniaze, zoberie ti niečo hodnotné. Niekedy aj celý dom a môžeš ísť na ulicu.“

„To je strašné!“

„Áno, to je. Tie pôžičkárne, ktoré sú v telke, fungujú niekedy tak, že je to hlavne exekútor a až potom pôžičky.“

„Tí, čo chcú pôžičku, o tom nevedia?“

„Niekedy vedia, ale nie vždy. Tým, čo ich ponúkajú sa to však naozaj oplatí. Inak by to nerobili. Reklamy v telke a v novinách, to všetko veľa stojí. Ale aj tak získajú od ľudí viac peňazí.“

„Tak si televízor nekúpim na pôžičku, ale Vianočný darček áno. Alebo darček na narodeniny. Dovtedy nestihnem našetriť a tak by som si zobral pôžičku, ak by som bol už veľký. Teraz ešte nemôžem.“

„Prečo práve darčeky na Vianoce?“

„Pretože to musí byť niečo pekné, aby to urobilo radosť.“

„Neveril si ešte nedávno na Ježiška?“

„To som bol malý a teraz ešte nie som veľký, ale už viem ako to je. Ty si mi vždy kúpila darčeky v obchode a vždy si to zvládla.“

„Na posledné Vianoce som ti kúpila iba ponožky, všetko ostatné som urobila sama.“

„Ponožky treba. Aj teraz mám tie od teba!“

„To by som ti asi mala tiež povedať. Na lacné veci si vždy treba našetriť. Ale sú ľudia, ktorí kúpia na Vianoce niečo naozaj drahé, ako nový počítač alebo bicykel.“

„Na Vianoce to treba. Aj na narodeniny.“

„Určite? Je to sviatok pokoja a vtedy je naozaj zlé sa zadlžovať. Sú ľudia, ktorí si kúpili na Vianoce niečo naozaj drahé a potom to splácali aj dva roky a boli chudobní. A čo je tiež zle, neurobili si takú radosť, ako chceli. Kúpiť darčeky na pôžičku je veľmi zlé a nikdy to nerob, dobre?“

„Dobre mamička.“

„A vieš čo? Ak by si chcel urobiť radosť, urob niečo ty. Nemusí to stáť nič, ale urobí radosť, keď to nekúpiš, ale keď je to naozaj od srdca. A ak naozaj chceš kúpiť, kúp neskôr. Bude to v obchodoch po Vianociach lacnejšie.“

Desatinu stranou na začiatku

„Mami?“

„Áno?“

„V škole sme na matematike nemali učiteľku, tak prišla priamo riaditeľka školy.“

„A bol si dobrý?“

„To vieš, že áno. A učila nás niečo nové, mohlo by ťa to zaujímať.“

„Áno? A čo také?“

„Priniesla so sebou pokladničný bloček z obchodu a napísala nám všetko z neho na tabuľu. Mali sme to spočítať.“

„To je zaujímavé a myslím si, že dobré. Tak môže naučiť počítanie, ktoré sa naozaj oplatí poznať. Čo pani riaditeľka nakúpila?“

„Jogurt, banán, pečivo a dve jablká.“

„Koľko to stálo?“

„To neviem, mám to na domácu úlohu.“

„A ešte si ju neurobil?“

„Ešte nie.“

„Tak to dones a pozrieme sa na to.“

„Dobre. Jogurt stál 35 centov, banán 15 centov, pečivo 40 centov a každé jablko 10 centov. Máme napísať sumu v centoch a eurách.“

„Dobre, tak to porátaj. Najskôr sám a potom na kalkulačke.“

„Vyšlo mi sto centov.“

„Je to správne?“

„Spočítal som čísla a vyšlo mi sto centov.“

„To ale nie je dobre.“

„Ako to môžeš vedieť?“

„Spočítal si všetky ceny, ale dal si tam iba jedno jablko. Vždy, keď počítáš peniaze, rozmýšľaj aj nad množstvami.“

„Ale to nevádi, to je len desať centov.“

„Desať centov nie je veľa, ale zároveň je to desatina. A tá je veľmi dôležitá. Podľa niekoho

je to najväčší rozdiel medzi tými, ktorí postupne zbohatnú, a tými čo nie.“

„Mami, a to vieš ako?“

„Pamätáš si, keď sme sa rozprávali o jablkách a o tom, koľko ich dostaneš a koľko odovzdáš?“

„Áno, pamätám.“

„Dobre. Čo by si robil, keby to bolo vyrovnané? Keby si rovnaký počet jablák dostal i dal ďalej? My dospeliť tomu hovoríme príjmy a výdaje.“

„Nič by som nerobil, všetko je v poriadku.“

„To veru nie je. Tie výdavky, ktoré sú, môžu kedykoľvek stúpnuť. Ani nevieš ako a kedy. Ak potrebuješ rýchlo niečo zaplatiť a nemáš z čoho, je zle. Treba si urobiť dostatočnú rezervu. A tá by nemala byť menšia ako jedna desatina. Koľko je jedna desatina z 20 jablák?“

„Dve jablká.“

„Ak by si si nenechal žiadne jablko, nemal by si rezervu. Iba jedno je tiež málo.“

„Prečo jedna desatina?“

„Desatina je základ. Môže byť aj viac, ale nikdy by to nemalo byť menej. Desatina je dobré číslo, ľahko sa to pamätá a nie je až tak ťažké odložiť si jednu desatinu. Dokážu to často aj tí, čo si myslia, že nikdy neušetria.“

„Naša učiteľka vždy hovorí, že má malý plat a tak je jej niečo aj jedno. Dnes chýbala a neviem či príde zajtra. Ešte hovorí, že si nemôže skoro nič dovoliť.“

„Veľa ľudí hovorí, že má malý plat. Aj že si nemôžu dovoliť skoro nič. Práve oni si málo odkladajú, alebo neodkladajú vôbec. Ak zarobia 600€, nevedia nájsť 60€, ktoré by uložili.“

„Pani učiteľka by povedala, že to je veľmi veľa a nikdy sa jej to nepodarí.“

„Musí si odkladať hneď na začiatku. Nie na konci mesiaca. Na výplatu si všetci veľa kupujú, ale málokto si odkladá. A to je zle. Ak si na začiatku neodložia, neskôr to na niečo použijú a preto vždy ostanú chudobní. Mať rezervu je nutné a dokážeš s ňou neskôr veľa.“

Ako fungujú akcie?

„Mami? Dnes som bol v obchode a videl som tam obrovskú čokoládu. Viem, že sa oplatí, lebo je v akcií. Ale prišiel som najskôr domov, aby som sa ťa spýtal, či chceš aj ty.“

„Už si tú čokoládu kúpil?“

„Áno, jednu mám. A idem kúpiť aj tebe, ak chceš. Je naozaj veľká.“

„Koľko stála?“

„To neviem, ale bola v akcií.“

„Ukáž. No dobre, v akcií mohla byť, ale aj tak je to drahé. Poďme do obchodu, ukážem ti, čo s tým myslím.“

„Dobre, poďme.“

„Tak sa pozri tu na cenu za kilogram. Vidíš to?“

„To maličkými písmenami?“

„Áno, presne to. Veľa vecí, čo stojí len niekoľko centov, je v skutočnosti veľmi drahých, keď sa pozrieš na cenu za kilogram. Tu máš vedľa seba dve čokolády tej istej značky a príchute. Jedna je bežná, sto gramov, a táto druhá je dvestogramová. V akcií sú obidve.“

„Tú som kúpil. Tú veľkú.“

„Keď si porovnáš túto cenu dole, tak je kilogram tej veľkej lacnejší. Takže si urobil dobre. Ale cena nie je všetko.“

„Ako to myslíš?“

„Čo sa stane, ak si kúpiš dve malé čokolády?“

„Jednu zjem dnes a druhú zajtra.“

„Ale si ešte dost malý na to, aby si zjedol celú čokoládu. Alebo nie?“

„Keby som chcel, tak ľahko zjem aj tú veľkú. Aj ju dnes zjem.“

„V tom je častý problém. Kúpiš viac, lebo sa to podľa ceny oplatí, ale zároveň viac zješ alebo vyhodíš.“

„Čokoládu by som nikdy nevyhodil.“

„Ak by sa pokazila, bolo by ju treba vyhodiť. Ale pochybujem, že by sa u nás pokazila práve čokoláda. Zober si ale tetu Janu. Kúpila

zemiaky. V obchode mali balenie s hmotnosťou 1 kilogram, ale aj po dvoch kilách, piatich a dvadsiatich kilách. Najlacnejšie balenie bolo jednokilové, ale najvýhodnejšie dvadsať kilové. Vieš, aké si kúpila?“

„Neviem.“

„Kúpila to najväčšie, lebo sa len čisto podľa ceny najviac oplatí. Ale ona jedáva zemiaky iba niekedy a jej rodina tiež. Preto sa väčšina z tak veľkého balenia pokazila a nedala sa jesť. Jana musela tie zemiaky vyhodiť.“

„Ako by si to urobila ty?“

„Dobre by som si zvážila, koľko naozaj potrebujem a kedy sa to pokazí. Niektoré veci sa tak rýchlo nepokazia, dlho vydržia, zatiaľ čo iné môžu byť za menej ako týždeň nepoužiteľné. Ak by som chcela zemiaky len do polievky a niekedy trochu k mäsu a budem variť pre dvoch alebo troch, nepotrebujem obrovské balenie.“

„Prečo potom predávajú aj tak veľké balenia?“

„To je často pre ľudí, ktorí potrebujú ohromné množstvo. Napríklad reštaurácie a jedálne, kde sa varí každý deň pre viac ľudí.“

„Prečo je tam tá akcia?“

„Dôvodov môže byť viac. Často preto, že sa končí záručná doba. Už to nie je čerstvé a dajú to lacnejšie, aby to nemuseli vyhodiť. Alebo veľa kúpili, prípadne je to súčasť väčšieho plánu.“

„Akého plánu? Nerozumiem.“

„Čo by sa stalo, keby boli zemiaky naozaj lacné? Napríklad za tretinu bežnej ceny?“

„Asi by som ich kúpil.“

„Nie len to. Prichádzali by ľudia a nakupovali by tie zemiaky. Veľa ľudí a aj z väčšej vzdialenosti. Okrem zemiakov by však kúpili aj niečo ďalšie, na čo narazia. Kým sa dostanú k zemiakom a potom k pokladni,vidia inú zeleninu, sladkosti, malinovky a všetko ostatné. Obchod bude mať viac zákazníkov. Je to ako televízna reklama, ale lacnejšie.“

„Kúpiš si aj ty čokoládu?“

„Môžem si ju kúpiť, pretože je lacnejšia, ale nepotrebujem ju. Navyše je drahá.“

„Nie je drahá, je lacnejšia ako tá malá čokoláda, keď dáš tú cenu písanú malými písmenami. Teraz si to hovorila.“

„Ale aj tak stojí toľko, že by som si za tie peniaze mohla kúpiť niečo užitočnejšie. Napríklad všetko čo potrebujem na dobrú polievku.“

„Ale čokoláda je chutnejšia ako polievka.“

„Ale môžeš mať čokoládu pre jedného človeka, alebo viac porcií polievky. Aj šesť tanierov.“

„Radšej by som si dal čokoládu.“

„Ale ostatní by boli hladní. To nie je dobre. Ak chceš zarobiť peniaze a tie zarobené peniaze hneď neminúť, musíš sa riadiť jednoduchým pravidlom. Treba vedieť, či niečo naozaj potrebuješ a ako to použiješ.“

„Zjem.“

„Správne. Čokoládu zješ. Ale budeš stále hladný, lebo nebudeš mať poriadne jedlo. A ak by si jedol iba čokoládu, bolo by ti zle.“

„Ako správne použiť tie akcie v obchodoch?“

„Kúp len to, čo vieš že minieš v najbližších dňoch. Niečo čo nie je predražené a je zdravé. A ak chceš kúpiť niečoho naozaj veľa a zásobiť sa na dlho, treba sledovať, aby sa to nepokazilo.“

„Majú jablká v akcií. Zoberieš mi jablko?“

„A aké balenie? Máš tu rôzne balenia podľa veľkosti a môžeš si zobrať aj na kusy, ale tak je to trochu drahšie.“

„Neviem, či sú dobré tieto jablká, ale sú lacné.“

„Tak ako sa rozhodneš, synček? Dobre porozmýšľaj.“

„Už to mám. Pozriem sa, dokedy je tá akcia. Kúpim si jedno jablko a ak bude dobré, potom si kúpim balíček. Tak aby som ich zjedol za týždeň.“

„Výborne.“

„Tu majú v akcií kopačky. Kúpiš mi ich?“

„Pozrieme sa na to. Pekné sú. A obuješ ich?“

„Vyskúšam. Áno, obujem ich. Ale sú mi trochu malé.“

„Potom ich nekúpime.“

„Prečo?“

„Si ešte chlapec a rastieš veľmi rýchlo. Ak ti kúpim kopačky, ktoré sú ti už trochu malé, zanedlho ich môžeme vyhodiť. Nebudeš v nich môcť hrať futbal ani chodiť.“

„Ako to vieš?“

„Dospelí majú často veľa skúseností a tie sú potrebné. Obchod tu určite nenapíše, že ti budú za chvíľu malé. Chcú, aby sme si ich kúpili, ale nemáme záujem.“

„Prečo?“

„Je jeseň, teraz príde zima. A v zime futbal hrať nebudeš.“

„Budem hrať na jar a v lete. Futbal mám rád.“

„Preto sú tieto kopačky v akcií. Keby neboli, nikto by ich nekúpil. Chcú sa ich lacno zbaviť.“

„Mami? A čo keby si mi kúpila tieto? Teraz sú mi trochu veľké.“

„To je dobrý nápad. Ak ich kúpime a dobre uskladníme, môžeš v nich chodiť a hrať na jar. V našom byte zaberú trochu miesta, ale to nebude problém. Naozaj ich chceš?“

„Áno.“

„V poriadku, ideme ich zaplatiť.“

„Prečo sú v každom obchode iné ceny?“

„To je konkurencia. Znamená to, že je viac obchodov a každý chce, aby sa kupovalo u nich. Bojujú o každého človeka, ktorý si chce niečo kúpiť. Najčastejšie cenami.“

„Preto je niekde lacnejšia čokoláda?“

„Niekde urobia akciu, ale aj tak je to drahšie ako v inom obchode. Alebo hrniec za 10€ sa nepredáva. Tak dajú cenu 20€ na deň a potom akciu, že teraz stojí len 10€. Hneď to kúpia.“

„V takých obchodoch by som nekupoval.“

„Niekto nemá na výber. Potom nakupujú tak, že urobia veľký nákup tam, kde je to lacnejšie a tam, kde je drahé, kúpia iba málo alebo vôbec.“

Mám málo peňazí, idem niečo vyhrať. Potrebujem na alkohol a cigarety.

„Mami? Čo chcel ten špinavý ujo?“

„To, čo vždy. Peniaze. Je to žobrák.“

„On nepracuje?“

„Už dávno nie. Nemá domov alebo prácu, stále je vonku a žobre peniaze od ľudí.“

„Prečo si mu nedala peniaze?“

„Dať peniaze žobrákovi môžem, ale nemyslím si, že je to dobrý nápad. Už by som ich nikdy neuviedla a on by to použil na alkohol.“

„Prečo práve na alkohol?“

„To je zložité a rozhodne nie správne. Namiesto toho, aby sa dostal späť do spoločnosti chce piť.“

„Dokedy?“

„Do konca života. Už sa pravdepodobne nezmení a tak bude stále iba žobrať.“

„Ako to vieš?“

„Dostať sa z takýchto problémov je ťažké a treba na to námahu.“

„Čo by si robila na jeho mieste?“

„Odkladala by som si peniaze a hľadala by som si prácu. Ale to nie je ľahké. Určite by som nekupovala alkohol.“

„Ako sa k tomu ten pán dostal?“

„To neviem. Ak chceš, niekedy sa ho spýtaj, ale nemusí ti povedať pravdu. Často sa k tomu dostanú ľudia cez automaty a ďalšie zlozvyky.“

„Automaty? Čo je to?“

„Výherné automaty sú veľmi zlá vec. Fungujú tak, že ťa oberú o všetky peniaze.“

„Ako presne?“

„Tí, ktorí veľmi chcú vyhrať, nevyhrajú. Dáš niekoľko drobných a nevyhráš. Potom dáš viac a znovu nevyhráš. Postupne nemáš nič. Len málo ľudí niečo vyhrá a aj časť tých, čo vyhrajú, do toho viac vložia. Oplatia sa tým, ktorí tie automaty vlastnia.“

„Oni nevedia, že o všetko prídu?“

„Niekedy nie. A čo je horšie, veľmi často sa kombinujú rôzne zlozvyky. Výherné automaty predstavujú možnosť, ako a dá rýchlo zarobiť. Kto potrebuje rýchlo peniaze, ten to môže skúsiť, ale narobí si iba množstvo problémov.“

„Mamička, keby som ja potreboval rýchlo peniaze, to by som už radšej skúsil žreby.“

„Žreby sú podobné. Kúpiš si žreb za euro, tak ako mnohí ďalší. Časť vyzbieraných peňazí ide na výhry. Predstav si, že by si mi dal do rúk euro a ja by som ti dala alebo 70 centov, alebo minimálnu šancu, že vyhráš tisíce. Môže to znieť inak, ale je to úplne to isté.“

„Ale sú aj takí ľudia, ktorí vyhrali a sú bohatí a šťastní.“

„Tých je veľmi málo. Navyše ak niečo vyhráš a nevieš, ako peniaze fungujú, rýchlo o ne prídeš. Lepšie ako riskovať a spoliehať sa na náhodu je spoľahnúť sa na odkladanie a na niečo, čo ti zarobí peniaze.“

„Aj ty si kúpila žreby kedysi.“

„To je pravda. Aj som vyhrala. Prestala som s tým, lebo viem, že šťastie bude na mojej strane len výnimočne. Problémom ľudí však je, že často po malej výhre neskončia, ale znovu a znovu skúšajú výhru.“

„Prečo tak súrne potrebujú ľudia peniaze?“

„Bývanie, doprava, čokoľvek. Možností je veľa. V horšom prípade alkohol, cigarety, automaty a ďalšie veci, ktorým by si sa mohol vyhnúť v živote.“

„Aj zlato na krk?“

„Myslíš zlaté reťaze, šperky a podobne? Nerozumiem tomu, načo to ľuďom je. Ale sú aj takí, čo chcú vyhrať peniaze na to, aby vyzerali ako nejakí páni. Už je to tak, že keď sa niekto chce dostať k peniazom a aj sa dostane, nevie ako ich použiť. Kúpi niečo zbytočné a môže o to rýchlo prísť.“

„Čo by mal urobiť ten, kto vyhrá veľa peňazí?“

„Najlepší spôsob je porozprávať sa s odborníkom alebo uložiť si ich na neskôr.“

„Mami? Čo je s tetou Janou?“

„Prečo sa pýtaš?“

„Telefonovali ste aspoň hodinu a počul som o čom. Niečo sa jej stalo.“

„Znovu je chorá. Nečudujem sa tomu.“

„Prečo?“

„Vieš, koľko stoja všetky tie lieky?“

„Neviem.“

„Veľa. Teta Jana sa stravuje a žije veľmi nezdravo a len čo ochorie alebo ju niečo začne bolieť, ide do lekárne. V každej lekárni v našom meste ju poznajú.“

„Teta Jana za to nemôže.“

„Čiastočne nie, ale z veľkej časti áno.“

„Ako to myslíš?“

„Je toho viac. Tak napríklad, vieš čo jedáva?“

„To čo my. Alebo nie?“

„Presný opak. Jedáva samé hamburgery, kebaby, vyprážené rezne a k tomu hromadu sladkostí. Vieš, čo to spôsobuje?“

„Ale ona nie je tučná.“

„Nemusí byť tučná, ale je pravda, že niekto iný by z takej stravy bol. Zarobiť by mohla celkom dobre, ale nezarába a veľa míňa. Keď je chorá, nejde do práce a tak menej zarobí. Utráca na lieky a je zo všetkého smutná a vyčerpaná. Neviem si predstaviť, že by sa dala na šport, keď sa ledva pohne s nákupom.“

„Prečo o nej takto hovoríš? To nie je pekné.“

„Snažila som sa jej pomôcť, keď som pochopila, ako to celé funguje. Zdravie, pohyb, dobré jedlo a to všetko úzko súvisí s peniazmi.“

„Čo by mala urobiť, aby jej bolo lepšie a aby bola spokojnejšia? A odkiaľ toho o nej tak veľa vieš?“

„Odkiaľ toho tak veľa viem? Na to netreba byť detektív a kedysi som žila podobne. Nemala som nič, ani nádej na to, že sa to všetko zmení. Všetko sa to zmenilo jedného dňa v pizzérii.“

„Čo sa stalo?“

„Objednala som si s kamarátom pizzu. Doniesli ju a bola veľmi chutná a chrumkavá. Dali sme si potom ďalšiu a znovu bola dobrá. Bavili sme sa, ale náladu nám pokazil účet. Bolo to drahé. Nikdy sme neboli v tej pizzérke a nevedeli sme, že dve pizze aj s nápojmi budú stáť tak veľa. Napadlo ma, že by som skúsila urobiť pizzu sama. Tak som sa dostala k vareniu a pečeniu na trochu lepšej úrovni. Teraz viem urobiť pizzu aj ja, ak chceš. Keď budeš starší, tak ťa to aj naučím.“

„Mami, ty vieš urobiť pizzu?“

„Áno, viem. Aj mnoho iných dobrôt. Pizza ale nie je veľmi zdravá a nie je dobré ju jesť často.“

„Čo je dobré jesť?“

„Tak napríklad zeleninu. Čo vieš o zelenine?“

„Učili sme sa, že je zdravá.“

„To je. A nie len to, ale má aj naozaj veľa výhod. Nie každý o nich vie. Tak napríklad, zeleninu môžeš jesť prakticky kedykoľvek. Ak by si jedol slaninu večer, bolo by ti zle. Zeleninu môžeš. Dobre po nej zaspíš. Vďaka nej budeš zdravý a silný. Navyše šikovný.“

„Šikovní môžu byť aj tí, čo zeleninu vôbec nejedia.“

„To je pravda. Ale ani im neublíži. Rada pripravujem zeleninu ešte z jedného dôvodu. Je lacná. Lacnejšia ako väčšina jedál. A výborne sa kombinuje s niečím ďalším. So zemiakmi či ryžou, s mäsom, so syrom a tak ďalej.“

„Povedala si tete Jane, aby jedla zeleninu?“

„Mnohokrát, ale ona si hovorí svoje. A je toho veľa, čo nevie. Napríklad tie jej lieky na chrípku, ktorú má do roka aj 5x. Pomáhajú jej, ale nikdy vďaka nim nebude úplne zdravá.“

„Prečo?“

„Na choroby, ktoré prídu na jeseň, je treba pripraviť sa v lete. To je úplný základ.“

„Ako pripraviť? Brat' lieky keď nie je chorá?“

„Lieky nie. Ale zeleninu či zdravé čaje áno.“

„Čo sa stane s prácou, keď je chorá?“

„Ako kde. V niektorých prácach je potrebné byť každý deň, ak chce mať človek dobrú výplatu. Inde sa platí za vykonanú prácu či dobré myšlienky. Prechladnutie alebo niečo horšie môže stať časť výplaty, niekedy aj polovicu. To je o to horšie pre to, že potom sa naozaj ťažko šetria peniaze. Príjem poklesne, ale výdavky ostanú. Aj keď si chorý a ležiš v posteli, potrebuješ jesť, platiť vodu či elektrinu a tak ďalej. Zlé zdravie môže stať viac ako bývanie.“

„Nechcem byť chorý. Potom nemôžem ani behať vonku s kamarátmi.“

„To nemôžeš, to je pravda.“

„Prečo mi zakazuješ hrať sa von, keď som chorý?“

„Zdravie nie je vecou iba jedného človeka, to si zapamätaj. Je to dôležité.“

„Ale prečo?“

„Ak by Lukáš, Ferko a Táňa ochoreli, nemohli by chodiť do školy. Nemohli by sa hrať a museli by ležať v posteli.“

„To nechcem! To nie!“

„Ak naozaj nie, tak sa dobre pozri na toto jablčko. Čo vidíš?“

„Vidím jablko.“

„Dobre, teraz ho rozkrojím na štyri časti. Ak zješ všetky štyri, budeš zdravý ty. A zároveň od teba neochorie Lukáš, Ferko ani Táňa.“

„Mami, ja chcem dve jablká. Alebo tri.“

„Výborne, mám z teba radosť.“

„Urobíš potom pizzu?“

„Pizzu dnes nie, ale urobím cestoviny s mäsom a zeleninou. Bude to dobré a zdravé.“

„Prečo na to nejdeme do reštaurácie?“

„To je tiež dôležitá vec. Ak ideš do reštaurácie, oni sa o všetko postarajú. Musíš tam len čakať, kým to pripravia a potom zaplatiť veľa peňazí.“

„Prečo veľa?“

„Ak by som to urobila ja, potrebujem cestoviny, trochu oleja, zeleninu, mäso a trochu korenia. To isté, čo oni. Ale vyjde to oveľa lacnejšie.“

Ceny v reštauráciách sú vyššie, pretože treba zaplatiť nielen jedlo.“

„Čo všetko sa tam platí?“

„Cenovka na jedálnom lístku znamená cenu všetkých zložiek, ale aj časť platu pre človeka, ktorý to pripraví. K tomu zisk reštaurácie, účet za elektrinu, prenájom priestorov, peniaze na uskladnenie a chladenie a mnoho ďalšieho. Preto to môže stať v reštaurácii aj 5x viac. Ale pozor, to nie je všetko.“

„Ako to myslíš?“

„Ty čakáš. Neučíš sa. Naozaj veľa sa naučíš na svojich a cudzích chybách, a preto sa musíš sám snažiť. Ak ti to pôjde dobre, potom si môžeš ty otvoriť reštauráciu. Aby si to mohol urobiť, potrebuješ peniaze. Ak navariš doma, veľa ušetríš a niekedy sa ešte viac naučíš.“

„Niekedy do reštaurácie treba ísť. To som počula v škole.“

„Niekedy treba? S tým súhlasím. Musíš ale vedieť, že čokoľvek čo tam je sa dá urobiť alebo kúpiť lacnejšie. Môžeš si objednať minerálku, ktorá bude rovnaká ako tá, ktorú vidíš v obchode. Musíš však rátať s oveľa vyššou cenou.“

„Prečo sú hamburgery a kebaby zlé? Všetkým chutia.“

„Nie je pravda, že všetkým. Jedným z dôvodov je to, že nevieš, čo v tom vlastne je. Nevieš, čo je tam skryté. Navyše to často nie sú kvalitné potraviny. Nevieš ani to, ako dlho boli jednotlivé časti v mrazničke. Môže tam byť niečo, z čoho ti bude zle. Na toto nezabúdaj. Ak zješ niečo a je ti z toho zle, nie je to dobré jedlo.“

„To mi nemusíš hovoriť, to všetci vedia.“

„Veru nevedia. Nieкто si myslí, že je normálne, že po niečom prídu napríklad bolesti brucha. To nie je niečo normálne. Ľudia jedia nezdravé a často drahé jedlá každý deň. Vieš, koľko je cukru v jednej plechovke koly?“

„Neviem.“

„9 lyžičiek. Daj si toľko cukru do pohára, vypí a bude ti zle. Chceš, aby som to namiešala?“

„Nechcem!“

„Možno ťa to bude prekvapovať, ale niektoré lacné potraviny sú veľmi drahé, ak spočítaš všetky náklady s tým spojené. Napríklad taká sladká voda, ktorú si kúpiš za dvadsať centov, je naozaj drahá. Je to len voda, do ktorej je pridaná chémia ako konzervanty alebo arómy.“

„Aróma? Čo to je?“

„Vôňa. Predstav si, že si kúpiš ochutenú vodu. Akúkoľvek. Rozdiely sú len vo vône a zafarbení. Všetko ostatné je rovnaké. Len voda, do ktorej sa pridá chémia.“

„Prečo mi to hovoríš?“

„Naozaj často sú lacné veci v skutočnosti drahé. Platíš za žiadnu hodnotu. Napríklad vodu môžeš piť aj z vodovodu, je oveľa lacnejšia a niekedy aj chutnejšia.“

„Keď sme boli na návšteve, už neviem kde, tak tam mali nechutnú vodu.“

„Áno, aj to sa stane, ale väčšinou to tak nie je. Vtedy sa dá načapovať vodu od niekoho, stále to je oveľa lacnejšie ako kupovať balenú vodu z obchodu. Neviem presne, koľko stoja dva litre vody z vodovodu, ale približne cent. Zatiaľ čo za najlacnejšiu balenú vodu zaplatíš oveľa viac a o drahších, ochutených ani nehovorím. Ešte je dobré vedieť, že do balenej vody sa niekedy pridávajú sladidlá. Niektoré sú neškodné, ale iné, ako napríklad aspartam, spôsobujú iba problémy.“

„Teta Jana asi nepije vodu z vodovodu. Ja si ale niekedy dám. Ochutené mi ale chutia viac.“

„Aj tú z vodovodu si môžeš dochutiť sirupom. Bude to tak lacnejšie.“

„Koľko stoja lieky?“

„Ak chceš, tak ťa niekedy zoberiem do lekárne. Nieкто tam nechá viac ako desatinu výplaty. Pritom väčšina problémov so zdravým je spôsobená stravou. Ak si kúpiš kvalitnejšie potraviny, nebudeš potrebovať toľko liekov a hlavne ti bude celkovo lepšie.“

„Ako sa dá ešte ušetriť a mať zdravie a dobré jedlo?“

„Jedna z možností je zobrať si do školy alebo do práce navarené z domu, v dobrej krabíčke.“

„Prečo?“

„Ráno má väčšina ľudí dosť času na to, aby niečo jednoduché a rýchle uvarili a zobrali so sebou. Šetrí sa tak na rôznych školských či firemných jedálňach. Alebo urobíš podobné jedlo lacnejšie a naučíš sa popri tom variť, alebo môžeš urobiť za rovnaký peniaz väčšiu porciu, prípadne viac porcií. Tí, ktorí vedia a chcú šetriť, sa dobre najedia zo stravného lístka na celý deň.“

„Mami? A čo je to obezita?“

„Obezita, alebo ľudovo povedané napríklad tučnota, je veľké zlo. Hotová katastrofa 3. tisícročia.“

„Prečo?“

„Nuž, je to jednoduché. Čoraz viac ľudí je tučných, takmer bez svalov. Len hory tuku. S takými je to naozaj zlé a obezita im veľa vecí kazí.“

„Například?“

„Ťažko povedať, kde začať. Ak by som chcela o peniazoch, asi by som začala s tým, že obézni ľudia toho oveľa viac zjedia. Keby mali normálnu hmotnosť, stačil by im jeden tanier. Takto im často nestačia ani dva a dajú si tretí.“

„Potom budú stále tuční.“

„Áno, a tam to len začína. Predstav si, že si chceš zahrať futbal. Zoberieš loptu a ideš von. Keby si mal obezitu, tak by sa ti jednoducho nechcelo vyjsť von a naháňať loptu. Ani do a zo školy by si asi nechodil pešo, ale čakal by si stále na autobus. Bol by to často začarovaný kruh, z ktorého sa sám dostane len málokto.“

„Ako sa dá z toho dostať?“

„Zdravým jedlom a pohybom. Niektorí si myslia, alebo skôr uveria nezmyslu, že jedno z toho stačí. Napríklad diéty. Vieš niečo o diétach?“

„Mami, mám len 6 rokov.“

„A to je vek, keď už sú niektoré deti silno obézne. Často práve preto, že ich rodičia nevedia o životospráve vôbec nič. Najlepšie, čo môžeš urobiť, je hýbať sa a zdravo jesť. Diéty ti neurobia svaly, nebudeš silný a obratný. Štíhly možno áno, ale nebudeš mať energiu. Dobré jedlo, šport, prechádzky, bicykel a si v pohode.“

„Kde je ujo Marek? Nemal prísť k nám?“

„Mal prísť, ale nepríde. Teraz sa necíti dobre.“

„Čo sa mu stalo? Je chorý?“

„Ale nie, nie je chorý.“

„Niečo zlé zjedol?“

„Nie.“

„Vypil?“

„Bol piatok.“

„Áno, bol. Viem že Marek v piatok pracuje. Asi mu v práci prišlo zle.“

„Je to trochu inak. Niektorí ľudia majú zvyk, že sa v piatok prídu pozrieť do krčmy a začnú piť.“

„Tam by som nešiel, je tam zafajčené.“

„Marek išiel v piatok do krčmy. Volal aj mňa, ale nešla som. Mal ťažký týždeň a chcel na všetko zabudnúť.“

„Nerozumiem. Z dymu sa zabúda?“

„Nie tak z dymu, skôr z alkoholu. Alkohol je škodlivý a je naozaj hlúpe, ak ho niekto pije veľa a často. Sú aj takí, čo si myslia, že pomáha.“

„Prečo pijú v piatok alkohol?“

„Nie tak celkom celý piatok, iba večer. Vieš, alkohol je niečo ako jed. Keď ho veľa vypiješ, je ti zle. Ďalší deň oddychuješ z tohto jedu.“

„Oni chcú, aby im bolo zle?“

„Nechcú, aby im bolo zle. Práve naopak, chcú, aby im bolo dobre. Kým pijú, cítia sa chvíľu dobre. Na chvíľu je im všetko jedno. Majú pokoj. Potom im je však zle a mívajú oveľa viac, ako len veľa peňazí.“

„Nerozumiem tomu. Načo pijú, keď im je dobre i zle zároveň?“

„Nie zároveň. Najskôr jedno, potom druhé. Keby to bolo tak, nebol by to problém. Ľudia si už zvykli, že im je niekedy zle a silne túžia po tom, aby im bolo niekedy dobre. Marek, spolu so svojimi kamarátmi, išiel piť, aby bol na chvíľu šťastný.“

„Dnes nepríde, aj keď to sľúbil?“

„Veru nie. Dnes oddychuje. Väčšina tých, čo idú piť, pijú v piatok. Keby pili v nedeľu, v pondelok by im bolo zle a mali by problémy v práci, mohli by ich aj vyhodiť. Alebo by im znížili výplatu.“

„Prečo by niekto znižoval výplatu za to, že pije?“

„Už to tak chodí. Keď piješ, tak ti je síce dobre, ale ostatní na tebe vidia, že si opitý. Môžu byť s tebou potom problémy, aj často sú. Vtedy sa človek nevie správať rozumne. Môže robiť hlúposti a urobiť si hanbu. Navyše sa dobre nesústredí a môže niečo pokaziť alebo rozbiť.“

„Mami? Ja nikdy nebudem piť alkohol.“

„Tomu neverím, len naozaj málokto vôbec nepije. Ale urobíš dobre. Chcel si, aby som ťa naučila s peniazmi. Na alkohol si ešte mladý a určite by ti teraz nechutil, ale aj tak je dobré, aby si o ňom vedel štyri najdôležitejšie veci.“

„Aké?“

„Alkohol je drahý. Oveľa drahší ako chlieb či ovocie. Nakúpiť alkohol pre niekoľko ľudí znamená preradiť peniaze v peňaženke. Hlavne v krčme. Nie je až tak výnimočné, že sa cez jeden piatkový večer za alkohol minie viac peňazí, ako sa za celý týždeň zarobí.“

„Ak chcem niečo ušetriť, musím dávať pozor na alkohol. Tomu rozumiem, to je ľahké.“

„Aspoň pre niekoho. Ďalej by si mal vedieť, že alkohol spôsobuje závislosť. Núti ťa piť zas a zas. Myslíš na to a nie na niečo dôležitejšie. Keď už ide bokom rodina, zdravie, priatelia a ďalšie veci, je veľmi zle. Ďalší bod s tým veľmi súvisí. Z pitia sa hlúpne. Prestaneš mať nápady, nebudeš sa tak snažiť, budeš bezvýznamný.“

„Samozrejme, že nie. A posledné?“

„Alkoholom žiadne problémy neodstrániš, ani veľmi neoddialíš. Neurobíš vôbec nič. Ak chceš zapíť smútok, máš smolu. Nikto ho nevie zapíť. Len ti bude zle a pomíňaš peniaze, ktoré na slušný život potrebuješ.“

Investície, ktoré šetria peniaze

„Mami, na čo teraz odkladáš?“

„Ako vieš, že odkladám niečo?“

„Videl som papier, kde si si písala všetky tie čísla. Navyše viem, že máš po výplate.“

„Odhalil si ma, si šikovný. Odkladám, to je pravda. Ale neviem ešte na čo. V tom som možno trochu svojská.“

„Prečo? To je zvláštne?“

„Vieš, veľa ľudí odkladá peniaze na niečo konkrétne. Na dovolenku, nejakú oslavu, kožuch, lyže, vlastne čokoľvek. Určia si jeden cieľ a snažia sa ísť za ním.“

„A to je zle?“

„Nie to nie, vôbec to nie je zle. Len na to idem trochu inak.“

„A ako?“

„Mám zoznam vecí, na ktoré chcem postupne našetriť. Najlepšie by bolo všetko zaplatiť, ale nemám z čoho.“

„Čo pôžičky?“

„Tiež ma to napadlo. Snažím sa ušetriť a žiadna z tých zmien, ktoré plánujem, mi nezarobí viac ako mi stihne pôžička minúť.“

„Čo máš v tom zozname?“

„Mám tu výmenu okien a chladničky.“

„Ktoré z toho sa viac oplatí?“

„Výborná otázka, som na teba hrdá. Nevieť, čo sa viac oplatí. Na to sa spýtam odborníkov. Nevieť ani to, či sa rozhodnem najskôr pre to lacnejšie, alebo pre to drahšie. Potrebujeme vymeniť šesť okien a len jednu chladničku. Okná preto, aby sme museli menej kúriť. Keď dnes zakúrime, veľa tepla z radiátorov pôjde von cez staré okná. Chladnička je tiež stará a nová by míňala oveľa menej elektriny. Okná ušetria viac, ale ich výmena stojí taktiež viac.“

„Mami? A ten počítač mi kúpiš?“

„Rada by som. Možno bude aj ten. Ešte neviem, koľko peňazí na všetko treba.“

„Asi mám nápad.“

„Aký?“

„Asi by boli najlepšie tie okná, kým nebude niečo lepšie.“

„Ako to myslíš?“

„Šetril by som na to, čo sa najviac oplatí a ak by rýchlo zlacnela nová chladnička alebo počítač, tak by sme to potom kúpili.“

„To je rozumné. Niekedy je ešte rozumnejšie zistiť, čo treba naozaj nové a čo stačí použité. Tak napríklad, potrebuješ počítač, však?“

„Rád by som mal, aj Táňa má a skoro všetky deti.“

„Dobre. Nechala som si vysvetliť, ako je to s počítačmi. Tebe stačí jednoduchý, lacný počítač, lebo drahé počítače sú skôr na moderné hry. Tie nehrávaš. Ani niekoľko ďalších rokov nebudeš. Nepotrebuješ preto nič drahé na zakúpenie i prevádzku. S chladničkou je to tak, že by sa nám nová hodila, ale ak by sa podarilo zohnať používanú chladničku, ktorá by bola oveľa lepšia ako tá, ktorú máme, tak ju vymeníme.“

„Čo s našou, ktorú teraz máme?“

„Nevieť, kto by ju chcel.“

„A ten tvoj kamarát, čo je na ubytovni? Hovoril, že tam elektrinu neplatia, ale chladnička im chýba.“

„Teraz si mi pomohol. Kúpime chladničku a rovno sa našej zbavíme tak, že niekomu pomôžeme.“

„Mami? A ako funguje to zateplovanie?“

„Je toho viac, aj tá výmena okien je dôležitá. Vlastne ide o spôsob, ako ušetriť na niečom veľmi dôležitom. Na teple. Tiež som o tom vedela málo, kým som si to nenechala vysvetliť. Cez steny, okná či dvere uniká teplo, preto treba veľa kúriť zbytočne. Ak sa urobí zateplenie, menej tepla zmizne. V zime nebudeme musieť kúriť skoro vôbec. Alebo môžeme kúpiť solárne kolektory a vďaka slnku si zadarmo ohrejeme vodu. Rozumné investície, ale nie zadarmo.“

„Mami? Ale veď z vodovodu je aj teplá voda.“

„Áno, je aj teplá, a my platíme za teplú a studenú zvlášť. Teplá voda je drahšia, preto sa niekedy oplatí ju zohrievať. Ale pozor, nie vždy.“

„A je pravda, že aj voda zo záchoda sa dá piť?“

„Piť sa dá, je to úplne tá istá voda, aká je v dreze alebo v umývadle. Aj keď ja by som ju nepila. V pitnej vode sa aj kúpeme.“

„To je dobre.“

„Je to dobre, ale voda niečo stojí. Na splachovanie môžeme používať aj inú, menej kvalitnú vodu. Nemusíme práve pitnou. Pitnej vody je síce v kohútikoch dostatok, ale celkovo je vzácna a môžeme byť radi, že ju máme. Niekde v Afrike je najbližšia voda ďaleko a nie je ani náhodou tak dobrá, ako tá naša.“

„Tam všetci kupujú minerálky z obchodov?“

„Niekedy musia, ale inokedy nosia k domovom z veľkej diaľky tú nekvalitnú. Je to ťažký život. Alebo Austrália je zaujímavá.“

„Čo je v Austrálii?“

„Všetko možné. Je na opačnej strane našej planéty a veľa vecí je tam iných. Aj pohľad na vodu. Tam je voda iba v niektorých oblastiach v dostatočnom množstve. Inde ňou šetria.“

„Ako šetria s vodou?“

„U nás sa len málo vody míňa na pitie. Viac sa jej používa na splachovanie záchodu, sprchovanie, naplnenie vane, umývanie riadu a podobne. Tam je to inak.“

„A ako?“

„Tú najkvalitnejšiu vodu pijú. Menej kvalitnú používajú na umývanie riadu a osobnú hygienu. Tú potom nevyhadzujú, ale splachujú s ňou záchod alebo polievajú záhradu.“

„V záhrade netreba pitnú vodu?“

„Pitná voda sa hodí všade, ale často sa dá nahradiť dažďovou alebo použitou vodou. Prípadne úžitkovou. Tá môže byť podobne ako pitná v kohútikoch, ale nie je určená na pitie. Na umývanie ale úplne postačí.“

„Prečo sa to tak nerobí na Slovensku?“

„Niekedy mám pocit, že sme len hlúpi. Vieš čo? Môžeme splachovať vodou z vane. Naberie sa do vedra voda z vane, keď z nej výjdeš, a s ňou spláchneme záchod. Ušetríme tak niekoľko drobných, ale po dlhom čase to bude krajší peniaz.“

„A je lepšie ísť do vane, alebo sa sprchovať?“

„Názory sa rôznia. Pri sprchovaní sa minie menej vody, ale vo vani môže byť viac ľudí za sebou. Dôležité je aj to, ako dlho sa sprchuješ. Môžeme to celé odmerať na vodomere, ak chceš.“

„Myslím, že by bolo dobre kombinovať to. Ak pôjde viac ľudí, tak vaňa. Ak jeden, tak sprcha.“

„Výborne. Ako by si šetril energiou?“

„To neviem.“

„Napríklad kúrenie, tam sa dá šetriť. Nechala som si to vysvetliť od odborníka. Na dedinách sú často kotly nastavené na maximum, nie na odporúčanú maximálnu teplotu. Čím viac sa vyhreje, tým rýchlejšie teplo začne unikať von cez steny a okná. To sa aj v škole budete učiť, ale i tak to mnohí nevedia.“

„Hlavne aby bolo teplo, alebo nie?“

„Niekedy sa treba trochu uskromniť. Kto chce chodiť v januári v trenírkach, ten musí rátať s tým, že bude mŕňať. Lepšie je rozumne sa obliekať doma a peniaze si odkladať.“

„Myslel som si, že pod energiami myslíš elektrinu.“

„Elektrina je dobrý pomocník. Vieš čo? Podďme sa pozrieť na merač. Ako sa krúti?“

„Neviem, asi pomaly.“

„Momentálne elektrinu skoro nepoužívame. Máme vymenené žiarovky za žiarivky a jediný spotrebič, ktorý máme pustený je chladnička.“

„A čo veľa míňa?“

„Rôzne ohrievače, žehličky, varné kanvice. Aj počítač veľa minie, oveľa viac ako notebook. Rovnako telka.“

„Žiarovka a žiarivka nie je to isté?“

„Vyzerá to podobne, ale v spotrebe je to úplne iné. Spýtame sa na to nabudúce v elektre?“

„Mami? Zavoláš tete Jane?“

„Prečo?“

„Niečo chcela a tak jej máš zavolať.“

„Ja? Synček, od tety Jany nič nepotrebujem. Ak potrebuje niečo ona, môže mi zavolať alebo napísať. Navyše nebýva tak ďaleko.“

„Vraj nemá kredit.“

„No dobre, ale to nie je tak celkom môj problém.“

„Ako funguje ten kredit?“

„Aby si mohol telefonovať, potrebuješ kredit. Ten si kúpiš. Ideálne toľko, koľko potrebuješ.“

„Ak nemáš kredit tak nemôžeš volať?“

„Nemôžeš. Ak máš málo kreditu, môžeš ešte prezvoniť. Ak ale nemáš ani toľko, nedá sa robiť nič. Ale o tom budeš už zanedlho vedieť viac ako ja. Ešte je dobre vedieť, že kredit sa mína len tomu, kto telefonuje. Ak mi zavolá teta Jana, ide to z jej kreditu a teda aj z jej peňazí, nie z mojich. Je slušné, aby volal ten, kto niečo potrebuje.“

„A čo potrebuje pani Jana?“

„To neviem. Nechala ti nejaký odkaz?“

„Iba to, že jej máš zavolať a nemá kredit.“

„Počkáme teda. Pozriem sa na mobil, či mi nenapísala správu. Nenapísala. To je od nej dosť hlúpe.“

„Prečo?“

„Pretože namiesto toho, aby napísala, čo potrebuje, chce aby som mýňala peniaze. Mám zisťovať ako detektív, čo naozaj potrebuje?“

„Ako by si to urobila ty?“

„Aj to zanedlho naučíš skôr ty mňa. Dnes sa dá volať cez internet zadarmo, alebo sa dá napísať a rozpisovať aj na celé strany zadarmo. Mohla tiež napísať správu a v nej aj to, čo potrebuje. Žiaľ, niektorí ľudia nevedia vôbec telefonovať. Takí by sa to mali naučiť a nie chcieť od ostatných, aby sa skladali na ich nevedomosť.“

„Mami? A ten kredit je drahý?“

„Niekedy áno, niekedy nie. Je dobré sa do toho vyznať, alebo nechať si poradiť.“

„Ako sa to dá získať lacno?“

„Napríklad princípom konkurencie. Je viac operátorov, ktorí majú podobné ponuky. Najlepšie, čo sa môže urobiť, je zastaviť sa vo viacerých kanceláriách a dohodnúť dobré podmienky. Tak napríklad, ak sa povie, že sa chce ísť ku konkurencii, radšej dajú nadštandardnú ponuku, ako keby mal ísť niekto od nich preč.“

„Ako fungujú neobmedzené volania?“

„Nie vždy sú úplne neobmedzené, ale v podstate to funguje veľmi jednoducho. Voláš koľko chceš, ale musíš každý mesiac zaplatiť za to vyššiu čiastku. Oplatí sa to tým, ktorí volajú naozaj veľa. Pre tých, čo volajú málo, je to pridrahé. V telke sú neustále nejaké akcie, ktoré vysvetlia v každej predajni.“

„V čom je potom problém?“

„Predstav si, že prevoláš málo, pretože nepotrebuješ cez telefón riešiť veľa vecí. Po čase sa to ale zmení a ty môžeš mať stále väčší účet. Prípadne platíš neobmedzené volania stále, aj keď to prestaneš používať. Dobrý príklad je to, že stratíš prácu, v ktorej bolo treba veľa telefonovať a nebol služobný telefón. Ľudia jednoducho nechodia často do predajní a nezaujímajú sa, ako môžu platiť menej.“

„Nikdy som tam nebol.“

„Nepotrebuješ, všetko ti vybavím ja.“

„Ale chcel by som nový mobil.“

„Nový telefón? Máš už jeden. V čom ti nevyhovuje?“

„Neviem, dobrý je, ale chcem nový.“

„Prečo ho ale chceš?“

„Musí dobre vyzerieť, aby mi ho závideli.“

„To je veľmi zlé. Nikdy si nekupuj niečo len preto, aby ti ostatní závideli. Je to nepraktické a po krátkom čase bude mať niekto niečo lepšie.“

„Mami?“

„Áno?“

„Dostal som geniálny nápad, ako ušetriť.“

„Tak to som naozaj zvedavá, čo si vymyslel.“

„Hovorila si, že pôjdeš v pondelok do Košíc. Zistil som, že Tánin ocko tam ide v nedeľu večer.“

„Ako to vieš?“

„Som všímavý. A dokonca som cez Táňu zistil telefónne číslo.“

„Trochu zadrž, normálne nestíham za tebou. Ty chceš, aby sme tam išli spolu?“

„Ide autom, tak môžeš ísť spolu s ním, možno ťa zoberie autom.“

„Nepoznám ho. Ale môžeme sa dohodnúť. Ako ťa to vlastne napadlo?“

„Viem, že má auto a tam sa viac ľudí vojde. Je jedno, či nesie viac ľudí, alebo iba jedného.“

„Tak úplne jedno to nie je, ale v podstate áno. Čím viac ľudí, alebo skôr čím viac hmotnosti nesie auto, tým míňa viac. Ale to sú úplne maličké čiastky. Dost' často sa takéto cesty riešia tak, že jeden človek ide autom a každý ďalší mu prispeje na benzín. Potom je to pre všetkých lacnejšie, ako keby išiel autom iba jeden. Dokonca, ak by išlo dostatok ľudí, bolo by to lacnejšie, ako keby išli všetci autobusom alebo vlakom.“

„Pôjdeš s ním?“

„Ešte si musím zistiť, kedy tam presne mám byť. Ale zavolám mu, ďakujem.“

„Vlastne ma to napadlo, keď som si spomenul na tie zemiaky, ktoré sa pokazili.“

„Teraz to ako myslíš?“

„Ak by sa teta Jana rozhodla kúpiť znovu tak veľké balenie, mohla by ho rozdeliť na menšie a rozdeliť sa s nimi. Pokojne aj s nami.“

„Takto to myslíš. Súhlasím, to by bolo veľmi dobre. Ak má komu ďalej predať, môže sa to všetkým viac oplatit'. Alebo to môže dať trochu

drahšie, ako je v obchode tá časť z veľkého balenia a trochu si zarobí. Tak vlastne fungujú aj obchody. Kúpia naraz veľmi veľa zemiakov a porozdeľujú ich. Kto chce veľa, kúpi lacnejšie a komu stačí menej, má to drahšie. V cene za kilogram.“

„To je rozumné.“

„Tieto princípy sa niekedy volajú aj zdieľané náklady. To, čo potrebuje viac ľudí, sa dá rozdeliť. Ak by si bol niekedy mimo domova, na školskom internáte alebo niekde na ubytovni, mal by si spolubývajúcich. A to je niekedy naozaj prospesné.“

„Prečo?“

„Urobíš polievku a použiješ naberačku, aby si ju dostal na tanier. Naberačku potrebuje každý, ale to neznamená, že by museli mať štyria ľudia štyri naberačky. Postačí jediná. Tak to môže byť v naozaj čomkoľvek, stačí použiť trochu predstavivosti. Trochu pomáhajú aj obchody, lebo niektoré potraviny sa ani nepredávajú v maličkých dávkach, pre jedného. Kilo soli alebo cukru je na človeka veľa, ale pre niekoľkých je to tak akurát. A to nehovorím o extrémoch, ako je sprcha. Vieš si predstaviť, že by si každý kúpil svoju sprchu? Ja nie.“

„Ani vlastné rádio nemusí mať každý. Ani televízor.“

„Príkladov je mnoho. Na varenie stačí menej hrncov, na zametanie jediná metla. Napadá ma ešte používanie stravných lístkov. Väčšinou sa z nich nevydáva v obchodoch. Preto stačí, ak sa dohodnú čo treba kúpiť. Spolu je to takmer vždy na celý lístok.“

„Mami? Mne je zima.“

„Vieš čo? Trochu prikúrim. Keby som bola sama, nerobila by som to. Ale je nás viac, tak si to trochu môžeme dovoliť. Teplo je potrebné v rovnakom množstve, bez ohľadu na počet ľudí. S elektrinou je to inak, ale neznamená to, že dvojnásobok ľudí znamená dvojnásobok elektriny. Tá je potrebná na spotrebiče, ale niekedy aj na kúrenie a varenie.“

„Už tomu rozumiem a dobre to premyslím.“

Ako ušetriť?

„Mami? Bola si u tety Jany?“

„Áno, bola som. A dlhšie, ako som chcela. Znovu nemá peniaze a ja som bola bútlavá vřba. Bolo treba aby som sa s ňou poriadne porozprávala. Poviem ti, bolo to s ňou dost náročné.“

„A čo si sa dozvedela?“

„Tu mám napísané na papieriku. Spísala som jej výdavky na naozaj hlúpe veci, aspoň podľa mňa.“

„Tie peniaze na pravej strane sú čo? Zdá sa mi to veľmi veľa.“

„To sú ročné výdavky. Spočítala som na deň, mesiac a rok, všetky tie peniaze.“

„Na čo najviac minula?“

„Pozri sa zaradom. Krabička cigariet denne, to je približne 3€. Pivo v krčme a k tomu tvrdý alkohol, dajme tomu 2,5€. Raz do týždňa káva so zákuskom v kaviarni, prepočítané na deň je to možno 0,7€. Neskutočne veľa telefonuje a má to zle nastavené, to je asi 0,80€. Nejaký časopis denne, to je 1€. Ak porátam darčeky na Vianoce, narodeniny a podobne, čiže na občasnú oslavu, na deň je to ďalšie 1€. K tomu kola a sladkosti, ktorých kupuje naozaj veľa. Na deň asi 2€.“

„Koľko je to spolu?“

„Na deň? Spočítajme to. $3 + 2,5 + 0,7 + 0,8 + 1 + 1 + 2$. To je 11€ na každý jeden deň.“

„Koľko je to na mesiac?“

„Ak by sa to len vynásobilo 30 dňami, tak 330€. len na hlúposti, prípadne málo potrebné veci. K tomu musí platiť bývanie, energie, jedlo a všetko ďalšie.“

„Preto nemá peniaze?“

„Áno, preto. Je to veľa peňazí každý mesiac. Keby to ušetrila, alebo poriadne okresala, bola by na tom lepšie. Mohla by šetriť. Míňa svoje i manželove peniaze a tak žijú od výplaty k výplate.“

„Koľko je to za rok?“

„To mi vypočítaj ty, dobre? Tu máš kalkulačku. Alebo vieš čo? Naučím ťa, ako sa dá niečo ľahko spočítať bez nej, keď ide o peniaze za rok. Ak vieš, koľko je to mesačne, tak si napíš to číslo trikrát na papier a v prvom čísle daj na konci jednu nulu. Medzi tým plusy.“

„ $3\ 300 + 330 + 330$. Takto?“

„Výborne. Koľko to je?“

„3 960.“

„Za štyritisíc eur sa dá kúpiť veľa. Ak kúpiš nový bicykel, notebook, korčule, práčku, telku a niečo k tomu, stále je to menej ako polovica. Pre teba by bola polovica dobrej bagety na štyritisíc dní, čo je asi 11 rokov. Spomínal si, že by si chcel nový mobil. Mohol by si si múdrych telefónov kúpiť dosť. Lacnejších asi 55, drahších 20. Celkom by aj stačilo, alebo nie?“

„Samozrejme.“

„Môže sa toho všetkého zbaviť?“

„Teoreticky sa to dá, ale oveľa bežnejšie je trochu obmedziť to. Ak by oveľa menej fajčila a chodila do krčmy, nekupovala časopisy a tak podobne, mohlo by sa to zmeniť napríklad na 4€ denne.“

„Aký by to bol rozdiel?“

„Denne 4€, to je 120€ mesačne a 1 440€ ročne. Rozdiel oproti predošlému je denne 7€, 210€ mesačne a ročne až 2 520€.“

„Mami? Ty si tete Jane veľmi pomohla. Len aby si to všetko uvedomila.“

„Ak chce niekto postupne zbohatnúť a vyhnúť sa nepríjemnostiam, musí vedieť, koľko naozaj míňa a na čo. To nikto nevie z hlavy. Vieš čo to znamená?“

„Neviem.“

„Jednoduché, treba si to písať. Zobrať papier, alebo sa dá aj na počítači do tabuliek. A zapisovať všetko, celý mesiac. Alebo ešte lepšie viac mesiacov.“

„Bude si to písať sama?“

„Podľa toho, či sa chce mať lepšie, alebo nie.“

„Mami? Čo to čítaš?“

„Jednu krásnu knižku, volá sa to Najbohatší muž v Babylone.“

„V čom?“

„Babylon. To bolo kedysi dávno také slávne mesto. Veľmi bohaté, ale to bolo veľmi dávno.“

„O čom sa tam píše?“

„Sú tu krásne myšlienky. Niečo som z toho aj spomínala, lebo niektoré veci sú známe. Čo je ale dôležité je to, že stále platia. Kniha je o veciach, ktoré sa diali pred tisícmi rokov. Vyšla v roku 1926 a nič nestratila z aktuálnosti.“

„Väčšinou niečo v knihách zostarne skôr?“

„V odborných knihách určite.“

„Čo sa tam píše? Porozprávaš mi niečo?“

„Spomína sa tu znovu jedna desatina. Je naozaj dobré, ak si ju necháš. Z deviatich častí príjmu sa vyžiť dá. Na desiatu nesiahaj. Chrániť ju.“

„Prečo?“

„Je to poisťka, ak by sa niečo stalo. Ale zároveň sa dá použiť aj na to, aby sa z nej vybudoval ďalší príjem. Môžeš vďaka nej, ak ju správne použiješ, postupne zbohatnúť.“

„Chceš povedať, že by sa mala nechať v banke?“

„Áno, uvažovanie je dobré, ale neviem, či presne banka je to, čo treba. V banke sa budú pridávať percentá, ale veľmi nízke. Peniaze, ktoré tam necháš, sa zhodnotia iba málo. A kvôli poplatkom a inflácií sa môže stať, že tam dáš peniaze, ale vyberieš oveľa menej ako si vložil.“

„Ako sa dá jedna desatina ušetriť? Spomínala si, že sa musí odložiť už na začiatku, ale aj tak je to podľa mňa niekedy ťažké.“

„Ťažké to môže byť, ale je to aj potrebné. Všetko má určité priority. Tak napríklad, strechu nad hlavou treba, aj elektrinu zaplatiť, ale nepotrebujeme nakúpiť sladkosti, ani keď sú v akcií.“

„Čo tam ešte je?“

„Toto je dôležité. O všetko prídeš, alebo prinajmenšom nič nezarobíš, ak sa nebudeš radiť s odborníkmi. S kým by si sa poradil, ak by si chcel kúpiť šperky?“

„Asi s niekým, kto sa do nich vyzná.“

„Tu je príbeh o murárovi, ktorý kúpil šperky. Nedopadlo to dobre.“

„Prečo nie?“

„Nekúpil žiadne hodnotné šperky, iba ofarbené sklíčka. Nechal sa oklamať, lebo sa do toho nevyznal.“

„Nie každý sa vyzná do všetkého.“

„To je pravda, ale každý sa môže poradiť s odborníkom. Ten, kto sa vyzná do šperkov a potrebuje pomôcť so stavbou domu, môže sa poradiť s murárom a ten mu poradí dobre.“

„Ale ja nechcem kupovať šperky.“

„Chcel by si nový mobil, však? Alebo počítačovú hru.“

„Samozrejme.“

„Dobre, spýtala som sa nedávno obchodníka s hrami na to, akú hru by som ti mala kúpiť. Pýtal sa na niekoľko vecí a potom mi poradil.“

„Akú si mi kúpila?“

„Ešte nekúpila, ale chcela by som túto. Počkaj, mám tu obrázok.“

„Tú už mám, ale je veľmi dobrá. Urobila by si mi radosť, keby som ju nemal.“

„Dobre. Vyberieme niektorú podobnú, ktorú nemáš?“

„To by bolo super!“

„Tak vidíš. A to o hrách neviem vôbec nič. Tak málo úplne stačí.“

„Mami? A ja si budem môcť kupovať hry, keď budem veľký?“

„Ak sa naučíš robiť s peniazmi, tak áno. Aj ja ťa teraz učím a v živote stretneš aj väčších odborníkov, ako som ja. Učíme sa celý život.“

„Prečo sa mám stále učiť?“

„Dôvod je veľmi jednoduchý. Peniaze. Áno, už zas. Vieš, sú ľudia, ktorí sa k nim chcú dostať za akúkoľvek cenu. Aj keď riskujú veľké problémy. Niekedy sa to podarí, ale málokto sa dostane k veľkým peniazom za krátky čas.“

„Myslíš ako zloději?“

„Napríklad rôzni zloději a podvodníci. Tých je všade dosť, hlavne ak majú vo výhľade niekoho, kto sa vôbec nevyzná.“

„Ja sa ich nebojím.“

„To je pekné, ale treba vedieť aj to, že ak sa pustíš do niečoho, do čoho sa nerozumieš, nezbohatneš. Ktosi povedal, že knowledge is power. Po našom je to niečo ako vo vedomostiach je sila. Informácie znamenajú naozaj veľa.“

„Ak viem veľa o peniazoch, znamená to, že potom môžem ja niekoho okradnúť? Mohol by som, ak viem toho viac.“

„To nie je správne. Ale napriek tomu je to časté.“

„Prečo?“

„Ľudia sú niekedy veľmi hlúpi. Keď som bola na škole, jeden chlapec priniesol do školy zmluvy. Dal niekoľko drobných tomu, kto to podpísal. Doteraz neviem, čo tam bolo. Ani tí, čo to podpísali, to nevedia. Ale ten, kto s tým prišiel, si dobre zarobil.“

„Ako to?“

„Predpokladám, že mal odmenu za každý podpis. Niečo donesie, môže to byť nejaká poistka, a on dá každému človeku napríklad 10€. Vieš koľko ho to bude stáť, keď zoženie sto ľudí, čo to podpíšu?“

„1 000€?“

„Výborne. Teraz si predstav, že on dostane za každý podpis 30€. Zarobí si 2 000€. Pekné, však?“

„A ty si to podpísala?“

„Áno, aj ja. Ale neviem čo tam bolo. Keby som vedela, čo tam tak bolo.“

„Prečo si sa nespýtala toho chlapca, čo to doniesol?“

„Bola som rada, že som dostala peniaze len tak. Dnes by som sa viac zaujímala o to, čo to bolo. Mohla by som zarobiť oveľa viac, a tiež by som o tom niečo vedela.“

„Prečo to všetkým nevysvetlil?“

„Pretože mu išlo iba o peniaze. Vedel viac, ako ostatní. Ale možno by zarobil ešte viac, keby to každému dobre vysvetlil. To už neviem.“

„Mami? Kto je teraz najbohatší na celom svete?“

„To neviem. Určite sa to dá zistiť na internete. Kedysi by som si myslela, že sú to tí, ktorí najťažšie pracujú. Ľudia so šikovnými rukami.“

„A nie sú?“

„Aj takí tam možno budú, ale v prvom rade by tam mali byť tí, ktorí prišli s dobrým nápadom a viedli úspešný projekt.“

„Prečo nie takí, ktorí pracovali rukami?“

„Informácie.“

„Nerozumiem. Aké informácie, mami?“

„Tí, ktorí pracujú rukami, väčšinou veľa nezarábia. Je priveľa takých ľudí, ktorí dokážu zobrať náradie a postaviť pekný dom. Menej je takých, ktorí dokážu ten dom dobre navrhnúť.“

„Prečo práve domy?“

„To je len príklad. Ak sa nepletiem, jeden z najbohatších je ten, kto vytvoril Facebook.“

„Prečo?“

„Chytil sa príležitosti. Doniesol niečo, čo tu v takej podobe ešte nebolo. Nápad je dôležitý, a aby sa to celé dalo, musí poznať všetko, s čím sa bude stretávať.“

„S čím všetkým?“

„Je to internetový projekt, takže musel už predtým, ako sa do toho pustil, dobre poznať internet. Je to projekt pre ľudí a o ľuďoch, tak musel poznať aj zmýšľanie ľudí. Všetko toto a mnoho viac sa musel naučiť a dnes si môže svoje bohatstvo užívať v pokoji. To je ten rozdiel, keď niekto chodí za zábavou a niekto iný za svojimi snami, ktoré sú viac vzdialené.“

Potrebujem všetko nové? A čo nepotrebujem?

„Dokelu, už zase?!“

„Mamička, čo sa stalo?“

„Práčka. Zas nefunguje. Naposledy bola v oprave minulý týždeň. Najvyšší čas sa jej zbaviť.“

„Nebolo by lepšie ju znovu opraviť?“

„Možno áno. Problém je ale v tom, že opravy sú drahé a tá práčka, ktorú máme my už dlhé roky, nestojí nič. Vlastne by som ju rada predala, aj keď neviem celkom komu. Kto by kúpil práčku, ktorá sa často kazí a potrebuje opravy?“

„Viem kto.“

„Tak to som zvedavá, čo povieš. Dúfam že nie nejakú hlúposť.“

„Mohol by ju zobrať nejaký majster, ktorý sa do práčok rozumie. Kedykoľvek by sa pokazila tak by si ju opravil, alebo by ju rozobral na diely a s nimi by mohol opraviť aj niektoré novšie a lepšie práčky.“

„To je výborné! Skúsím sa popýtať toho opravára a možno ešte niekoho. A dám aj oznam na internet. Ak si ju niekto odvezie, tak budem len rada. A môžeme sa takto zbaviť viac vecí.“

„Například?“

„Použil si niekedy vrtačku? Ja nie. Keď som potrebovala dieru na háčik, urobil mi to zadarmo sused. Ak by za to aj chcel euro, oplatilo by sa to. Máme vrtačku, na ktorú len sadá prach.“

„Ale tá funguje.“

„Mala by, keď je ešte zabalená. Ale načo nám je? Mohla by som ju vrátiť do obchodu, keby bola v záruke, a namiesto nej by som kúpila niečo dôležitejšie pre nás. Máme ju však oveľa dlhšie, ako je záruka.“

„Ak je dobrá, tak prečo sa jej chceš zbaviť?“

„Potrebujeme peniaze. A nielen to. Máme byť plný nepotrebných vecí. Keby sme mali len to, čo naozaj potrebujeme, stačil by nám oveľa

menší. Alebo by sme mohli jednu izbu prenajať alebo premeniť na pracovňu.“

„Čoho sa chceš zbaviť?“

„Například knihy. Mat' knižnicu nad posteľou môže byť síce sen pre niekoho, ale ja som z toho vyrástla. Kedysi som rada čítala, ale teraz na to nemám veľmi čas. Okrem toho oveľa skôr ako v tých knihách nájdem čo potrebujem na internete. Je dôležité oddelovať to, čo naozaj potrebuješ od toho, čo si len myslíš, že ešte niekedy využiješ. Moja mama, tvoja babička, je v tomto hrozná. Stále niečo odkladá s tým, že sa to ešte niekedy hodí. Potom má preplnený veľký dom starými vecami, ktoré sú často nepoužiteľné.“

„Ale niekedy sa niečo z toho použije.“

„To máš pravdu, ale väčšina vecí len zaberá miesto. V Amerike sú veľmi časté prípady toho, že majú ľudia v domoch asi všetko. Potom sa tam ani poriadne nepohnú a nevedia sa svojich vecí zbaviť. Potom príde niekto, kto im navrhne, aby sa všetky nepotrebné veci dali do bazárov, alebo na rodinný výpredaj.“

„To je pekné, ale my toho až tak veľa nemáme.“

„Myslíš? Možno menej ako veľa iných, ale aj tak toho máme dosť. Len sa tak pozriem napríklad na kuchyňu a čo vidím? Načo máme šesť naberačiek?“

„Ak by bola jedna špinavá, tak sa použije druhá. Alebo jedna na polievku a druhá na niečo iné.“

„To je pravda, niekedy sa hodia dve, ale to je málokedy. Ešte aj tri by sa dali pochopiť, aby bola jedna do zásoby. Sme dvaja a tak nám stačí jediná. A keby nás aj bolo osem, stále by sme si s jednou vystačili.“

„Myslíš si, že keď predáme čo nepotrebuje, tak budeme mať peniaze na novú práčku?“

„To neviem, ale určite sa to hodí rodinnému rozpočtu.“

„Ak budeme mať novú práčku, tak sa nepokazí?“

„Pravdepodobne sa pokazí, ale nie hneď. Veci starnú, preto je potrebné ich udržiavať. Keď je však údržba príliš drahá, je dobré kúpiť niečo nové.“

„Niekedy musí byť všetko nové. Napríklad počítače.“

„Na to si ako prišiel?“

„Aby ti išli nové hry tak potrebuješ nový počítač.“

„Špeciálne som sa na to pýtala kamaráta, čo sa do toho rozumie. Je to hlúposť.“

„Prečo?“

„Aby si niekto kúpil hru a aby ju mohol hrať, potrebuje mať dosť dobrý počítač na to. Nemusí byť nový, stačí ak je dostatočne dobrý.“

„Ale potom možno nepôjde tá hra tak dobre.“

„Vec nastavení. Na hrách sa dá nastaviť, ako bude vyzeráť. Ak chceš viac detailov, potrebuješ výkonnejší počítač. Stačí ti menej detailov? Potom ani nepotrebuješ niečo naozaj výkonné alebo nové.“

„Prečo?“

„O počítačoch neviem skoro nič, na všetko sa pýtam, ale predpokladám že tí, čo tie hry vytvárajú, chcú zarobiť. Ich cieľom nie je, aby si kvôli nim všetci kupovali nové počítače. Skôr chcú urobiť hru, ktorú si niekto kúpi, lebo je dobrá. Chcú si zarobiť. A ak bude ich hra naozaj dobrá, tak si veľa ľudí kúpi aj pokračovanie tej hry. Dnes asi musí hra aj dobre vyzeráť, preto treba dobrý počítač. Aby tam bolo dosť detailov. Zároveň však chcú predať hru aj tým, ktorí si kúpia počítač už dlho a nechcú investovať peniaze do toho, aby mal vyšší výkon. Stačí im to, čo majú.“

„Mami? Neverím ti, že nevieš skoro nič o počítačoch.“

„Naozaj neviem, ale učím sa. Je to jedna z vecí, ktoré sa len ťažko naučím z kníh. Uvediem ti dobrý príklad. Predstav si, že v roku 2000 vytvorila dobrú hru. Kniha o nej, nejaký návod s radami, vyjde v roku 2003. V rovnakom roku tvorcovia hry predstavujú pokračovanie. Hra 2 je lepšia ako jednotka a hráčom sa viac páči. Kniha o pôvodnej hre začne byť zbytočná. O

niekoľko rokov, keď príde ďalšie pokračovanie, nebude kniha o prvej hre nikto venovať pozornosť. Nebude nič, len zavádzať niekomu v poličke.“

„Možno bude mať historickú hodnotu a bude sa o ňu zaujímať múzeum.“

„O storočie možno, ale tam nebude mať veľkú hodnotu. Skôr u zberateľov. Tam však majú hodnotu skôr tie veci, ktoré sú naozaj vzácne. Kedysi som mala kamaráta, ktorý zbieral hokejové kartičky. Väčšina bola bezcenná, ale niektoré naozaj staré kartičky s veľkánmi hokeja môžu mať väčšiu hodnotu ako celý náš byt.“

„Musíme nájsť zberateľa, ktorému by sa veľmi zapáčila naša stará práčka.“

„To sa ti podarilo, ale takého asi nenájdeme. Ale mohli by sme skúsiť nájsť niekoho, kto nám dá alebo predá bezproblémovú práčku, hoci staršiu.“

„Kto by predával dobrú práčku?“

„Ten, kto by predával dobrý počítač, aby si kúpil lepší. Ak sa niekto rozhodne kúpiť niečo nové, potrebuje sa zbaviť toho starého. Niečo nové často nahrádza niečo, čo sa používalo predtým. Tak napríklad, málokto si dnes kúpi discman, keď sú rôzne prehrávače veľkosti USB kľúča a mobily, do ktorých sa dajú dostať stovky či tisícky hudobných albumov.“

„Čo je to discman?“

„No prosím, kedysi to mali u nás tí, čo hudbu milovali. A spolu s discmanom niekoľko cédečiek. Dnes už ani veľmi nevieš čo to je. Doba pokročila.“

„Ty si vedela, že discmany nebudú dlho?“

„Nevedela. Nikdy som ho nemala. Dnes si ho môžem kedykoľvek kúpiť, ale nepotrebujem ho. Vlastne ani neviem, kde by som ho kúpila. V obchodoch dávno nie je, iba v bazároch. Vždy je dôležité rozmýšľať, koľkokrát niečo použiješ a za akú dobu to bude nepoužiteľné.“

„Ale všetko zostarne.“

„Zostarne, ale rozdielnou rýchlosťou. Akou, to vie špecialista na dané odvetvie. Stačí sa spýtať.“

Platba kartou alebo hotovosťou? Aký je ten internet banking?

„Asi sa zbláznim.“

„Čo sa stalo, mamička?“

„Jana. Zase Jana. Ako je možné, že je niekto až tak hlúpy?“

„Čo sa stalo?“

„Potrebovala poslať kolegovi peniaze, ktoré si požičala minulý týždeň. Išla preto na poštu. Ale ten jej kolega jej neposlal číslo účtu v SMSke, ako čakala, ale cez Facebook. Tak išla na tú poštu a čakala, kým jej pošle SMSku. Po pár hodinách ju to prestalo baviť, tak si kúpila kredit a zavolała mu. Ten sa jej smial a to mi musela vyžalovať. Ak neminula polovicu toho kreditu len na toto, tak ani cent.“

„Mami? A poslala to?“

„Nie, neposlala. Vraj pôjde zajtra a napíše si na papier to číslo. Keď je hlúpa.“

„Ako to mala urobiť?“

„Je to veľmi jednoduché. Nemusí nikam chodiť, pošle peniaze cez internet. A ani by si nemusela požičiavať, keby toľko nemíňala.“

„To sa dá?“

„Samozrejme. Ak prídeš do banky niečo riešiť, aj oni to používajú v nejakej verzii na svojich počítačoch. Cez internet je to rýchle a má to ďalšie výhody.“

„Aké?“

„Nemusíš chodiť do banky. Hlavne ak si z dediny a nemôžeš sa teraz dostať do mesta. Alebo ak je sviatok, víkend alebo jednoducho neskoro.“

„Môže sa ísť na ďalší deň.“

„Nie vždy sa dá čakať.“

„Prečo išla Jana na poštu a nie do banky?“

„Aj cez poštu sa dá platiť a ručne všetko vypisovať. Priznám sa, naposledy som tak niečo platila pred toľkými rokmi, že si to ani nepamätám.“

„Mami? A prečo to tete Jane neukážeš, ako to celé funguje cez internet?“

„Vieš, aká je. Ona sa všetkého nového bojí. Dookola hovorí, že to nezvládne. Je to nielen hlúpe, ale ešte sa to aj zle počúva. Najlepšie čo môžeš urobiť je ísť aspoň trochu s dobou. Všetky tie nové vynálezy sú na to, aby zjednodušili život. Aby sa zbytočne nestrácal čas. Ale vieš, ona sa toho bojí. A báť sa neprestane.“

„Prečo?“

„Neviem prečo. Asi s ňou nikto nepohne. Ona ani kartu nevie používať.“

„Ale veď to je ľahké, aj ja som to zvládol a to som ešte malý.“

„To áno. Je to jednoduché. Ale ona ju má v peňaženke a vôbec nepoužíva. Iba na vybratie všetkých peňazí z bankomatu. Čo je inak veľmi zlý nápad.“

„Prečo?“

„Banky majú úžitok z toho, že peniaze ostávajú v nich. Pre ne je výhodné, ak majú všetko v elektronickej podobe. Je to lacnejšie a rýchlejšie môžu presúvať čo treba a kde treba. Aby to tak ostalo, nechávajú časť peňazí ľuďom ako odmenu za platbu kartou. Čím viac platiš, tým viac dostaneš.“

„Ak by som platil kartou, tak sa to viac oplatí?“

„Áno, viac. Väčšinou o pol percenta. Ale pol percenta z nákupu na mesiac je niečo iné, ako pol percenta za jedlo na raňajky.“

„Ale to nevaďí.“

„Je tu pár rizík, ktoré sú trochu horšie. Tak napríklad ti môžu ukradnúť peniaze z peňaženky.“

„Z účtu v banke sa nedajú ukradnúť peniaze?“

„Všetko sa dá, ale šanca na to je veľmi nízka. Sú tam heslá a iné zabezpečenia. Starajú sa o to profesionáli. Teta Jana však dala na svoju kartu svoj pin. Napísala ho priamo na kartu fixkou. Strašné. Takto si vytiahne peniaze z bankomatu ktokoľvek, alebo si nakúpi za jej peniaze.“

„To by som nikdy neurobil. Radšej si zapamätám a napíšem niekde doma.“

„Mami, čo to robíš?“

„Pozerám sa na staré fotky. Ešte zo stužkovej. To je naozaj dávno. Pozri si napríklad túto.“

„Tá je naozaj stará.“

„Prečo si myslíš?“

„Nie sú na nej žiadne farby.“

„To preto, že je čiernobiela. Niektorí mali už vtedy farebné foťáky, ale toto bolo odfotené ešte takým starším.“

„Ktorá si ty?“

„Táto, skoro v strede. A poznáš tohto mladíka?“

„Nie.“

„Volali sme ho Gusto. A bol to ten najväčší majster, aký len mohol byť. Dokázal urobiť všetko.“

„Ako to myslíš?“

„Keď sa na škole pokazili hodiny, tak ich opravil. Dokonca aj autobus opravil a ani neviem ako. Málo vecí kupoval v obchode, vždy si zohnal všetko čo potreboval tak, že to sám poskladal. Ešte aj uterák mal vlastný. Ani neviem z čoho, ale krásne mäkkučký.“

„Kde sa to naučil?“

„Mali to v rodine. Aj jeho otec bol vraj taký. A pozri si, čo máme všetci na rukách.“

„To sú ale čudné náramky.“

„Sú bavlnené. Urobil jeden pre každého. Pre Paľa dva, lebo ten dokázal vždy všetko postrácať a ani na fotke ho nemá. Gusto ich sám urobil, z bavlniek. Nieкто by povedal, že je to ženská práca, ale ten dokázal fakt čokoľvek.“

„To je šikovný.“

„Áno, to je. A vieš, čo robí teraz? Vôbec nič.“

„Prečo nič?“

„Niektorí ľudia nemajú žiadny vedľajší či pasívny príjem a niektorí už žiadny ďalší nepotrebujú.“

„Ako to?“

„Gusto pracoval v továrni, asi dva mesiace. Bral všetky nadčasy a šetril peniaze. Po tomto čase si začal zarábať svojimi nápadmi. Navrhol počítačovú hru a zaplatil človeka, čo ju dal dohromady. Bol to malý projekt, ale darilo sa mu dosť na to, aby sa urobila ďalšia a za ňou ďalšia.“

„Čo bolo potom?“

„Vrátil sa do továrne.“

„Prečo?“

„Pretože nepotreboval čas na to, aby vznikali nápady na nové hry. Nápadov mal dosť. Išiel do klasickej práce, kde zarobil ďalšie peniaze. Tam ostal ďalšie dva mesiace a potom mal z aktívneho a pasívneho príjmu dosť na to, aby prerazil s veľkou hrou. Zaplatil si viac ľudí, ktorí sa postarali o všetko potrebné. Hudba a ozvučenie, dobrá grafika, umelá inteligencia, vychytávanie chýb a podobne. Všetko veci, ktoré Gusto nikdy neštudoval. Celý projekt sa rozrastal a rozrastá sa stále a Gusto všetkých len občas skontroluje. A užíva si život.“

„Mami? Prečo sa mu tak darí?“

„Využil príležitosť, zatiaľ čo nieкто využíva len svoje dve ruky a nie hlavu.“

„Môžeme mať aj my pasívny príjem?“

„Môžeme a mali by sme. Sme v svete, kde je to naozaj treba. Môžeš začať kedykoľvek.“

„A ako?“

„Niekedy aj jednoducho. Predstav si, že by si napísal svoju vlastnú rozprávku.“

„Ale ja neviem tak dobre písať. Mňa to len napadne a písať sa mi to nechce.“

„Potom potrebuješ niekoho, kto to napíše za teba. Odvedie časť práce.“

„K čomu bude dobrá tá rozprávka?“

„K tomu, že potom napíšeš ďalšiu a ďalšiu. Celú knižku. Tá sa bude predávať. Zarobíš málo, ale aj málo je viac ako nič. Naučíš sa hlavne myslenie, ktoré chýba tým ľuďom, ktorí sú a navždy ostanú chudobní.“

„Mohol na to ísť aj inak.“

„A ako?“

„Mohol chodiť ráno do jednej klasickej práce a poobede do druhej.“

„Iste, to mohol. Ale to by bolo mimoriadne zlé riešenie.“

„Prečo?“

„Často sú práce platené za hodiny, alebo za odvedenú prácu. Takto by si človek zarobil dvojnásobok peňazí, ale nemal by vôbec čas na oddych. Celý svet by bola len práca a trocha spánku. Nič viac.“

„Takí ľudia určite sú. A sú bohatí.“

„Áno, sú takí. Ale často nie sú bohatí. Skôr unavení, zničení a chudobní. Pretože pracujú rukami a nie hlavou. Z človeka sa stane stroj, ktorý bude pracovať, až kým neumrie.“

„Ale mohol by šetriť peniaze a potom začať podnikat’.“

„Na to nemá skúsenosti a ak bude medzi robotníkmi, tak ani kontakty.“

„Mami? Ale nemôžu byť všetci bohatí, však?“

„Prečo nie?“

„Na svete nie je dost’ peňazí.“

„Možno by na svete nebolo dost’ mincí, ale peniaze nie sú len mince či papieriky. Skôr hodnoty. A takmer všetko má hodnoty. Pozemky, domy, autá, čokoľvek. Aj úplné maličkosti. Svoju hodnotu majú aj skúsenosti a rôzne schopnosti. Nemusíš mať veľa peňazí na účte alebo v hotovosti a aj tak môžeš byť bohatý.“

„Asi nerozumiem.“

„Predstav si, že máš milión eur a jeden cent. Kúpiš niečo za milión. Hocičo, napríklad naozaj veľkú jachtu. Kúpiš niečo a ostáva ti jeden cent. Ak má tá jachta rovnakú hodnotu, nie si chudobnejší. Ale máš len jeden cent.“

„Gusto má jachtu?“

„Čo ja viem, možno áno. Netuším. Viem však, že nemá okolo krku zlaté reťaze.“

„Prečo nie?“

„Je to zbytočné. Úspešní ľudia nepotrebujú míňať peniaze bezhlavo. Niektorí neúspešní áno.“

„Ale videl som video, kde všetci raperi majú zlaté reťaze.“

„Majú, ale na to je dôvod. Tí, čo kupujú ich hudobné albumy, chcú žiť svoj sen o luxuse aspoň takto. Pomáha im to robiť imidž, ktorí potrebujú. Väčšina ľudí však chce zlato okolo krku, aj keď im to nič neprinesie. Taká retiazka sa dá ľahko ukradnúť.“

„Mami? Ja mám nápad.“

„Áno?“

„Asi veľa ľudí robí rukami, však?“

„Určite áno.“

„Aby mohli pracovať, musia niečo vyrábať a o to musí byť záujem.“

„Výborne, synček. A tvoj nápad je aký?“

„Oplatí sa robiť do reklamy.“

„To je jedna z možností, ako si vybudovať pasívny príjem. Ak tomu dobre rozumiem.“

„To áno. Ak urobíš dobrú reklamu a tomu, na čo reklama je, sa bude dariť, zbohatneš. Ak by si mal časť zo zisku. A dobre si premyslel aj to s ľuďmi. Tí, čo pracujú rukami, toho potrebujú dost’. Napríklad ubytovanie. V niektorých regiónoch je tak málo práce vhodnej pre masy ľudí, že sa musia tí ľudia aj za jednoduchou prácou sťahovať.“

„Niečo ako ubytovanie pre turistov?“

„Vidíš, to je výborný príklad. Ak prenajmeš časť domu pre turistov, zarobíš si. A zarobíš podľa toho, koľko do toho investuješ. Za jednoduchú izbu máš menej peňazí ako za kvalitný apartmán. Musíš vyriešiť aj reklamu a ďalšie veci. Na to treba peniaze. Potom ti to ale bude prenajímanie zarábať a nemusíš robiť nič.“

„Ale musíš sa o niečo starať.“

„Áno, niekedy sa nájdu problémy, ktoré treba riešiť. Aj opravy sú občas potrebné. Je to však menej námahy, ako keby si mal byť každý deň celé hodiny v práci a pracovať rukami. Ak máš viac izieb, môžeš mať pod sebou človeka, čo sa o všetko postará. Tak, ako to urobil Gusto.“

Nákupné tašky a vyjednávanie v obchode. Ako fungujú stravné lístky?

„Mami?“

„Áno?“

„Prečo si bola taká v tom obchode?“

„Aká som bola? Správala som sa úplne normálne.“

„Ale boli sme v obchode a tam si nič nekúpila. To sa nerobí.“

„A prečo nie? Tak funguje obchod. Kúpiš, ak chceš kúpiť a nekúpiš ak nechceš. Môžeš vôjsť, pozrieť tovar a odísť.“

„Nie je to neslušné?“

„Nie je. Je to úplne bežné. Veľa ľudí si myslí, že sa niečo musí kúpiť v obchode. Ale nie je to pravda.“

„To som nevedel.“

„Predstav si, že by si išiel do internetového obchodu. Tam sú úplne zvyknutí na to, že si niekto pozrie to, čo ho zaujíma a ide preč. Prečo by to malo byť naživo v klasickom obchode inak?“

„V obchodoch sú ľudia s plnými košíkmi.“

„To preto, lebo niečo naozaj potrebujú, alebo ich niečo zaujme a zoberú to aj vtedy, keď to nepotrebujú. Napríklad vďaka reklame alebo akciám.“

„Ak by si bola v drahom obchode a drahé by tam bolo naozaj všetko, čo by si kúpila?“

„Nekúpila by som. Niekedy treba povedať nie.“

„A ak by si naozaj musela, lebo by si bola veľmi hladná?“

„Ak by to bol malý obchod, ako napríklad tie bio obchody, tak by som sa snažila vyjednať zľavu. Dá sa to napríklad pri jogurtoch.“

„Ako?“

„V malých obchodoch je menej vecí. Nechodí tam veľa ľudí a neberú sa plné košíky, preto sa tam ani tovar neobmieňa tak rýchlo. Pozrela by som si jogurty a ich ceny. Potom aj dátum spotreby. Pre malé obchody je oveľa lepšie predať niečo za polovicu, ako vyhodit' to.“

„Ale na jogurty sa dávajú také akcie, keď sú tesne pred dátumom spotreby.“

„Nie vo všetkých obchodoch. Väčšinou je na to tabuľka. Stačí si však pozrieť tie dátumy a ozvať sa predavačke. To robí minimum ľudí.“

„Preto si nič nekúpila?“

„Áno, preto.“

„Teta Jana vždy niečo kúpi.“

„To ma neprekvapuje. Ona aj dokupuje úplne zbytočnosti, lebo chce platiť lístkom a nevie, ako tie lístky pracujú.“

„A ako pracujú?“

„Za stravné lístky si môžeš kúpiť jedlo. Málokto však vie, že sa z nich dá pokojne vydávať. Celé to pravidlo o zákaze vydávania si pridali obchodníci. Vždy si dobre premysli, či to naozaj potrebuješ. Aspoň 10 sekúnd.“

„Neviem či by mi vydali peniaze, asi nie.“

„Záleží na tom, ako a koho sa opýtaš. Ak sa spýtaš brigádnicky, tá ti povie to, čo ju naučili hovoriť. Spýtaj sa priamo majiteľa a pohroz, že ak ti nevydajú, odídeš s prázdnyimi rukami.“

„Mami, ale ja by som vždy niečo kúpil. Aspoň tašku.“

„Tašky sú dosť drahé, keď sa nad tým zamyslíš. Ale môžu poslúžiť ako menšie vrece na smeti.“

„Prečo? Všetky sú skoro zadarmo.“

„Ak zoberieš každý deň jednu tašku, za mesiac či za rok je to pekná kôпка.“

„Čo je lepšie?“

„Určite je lepšie zobrať si jednu tašku, ktorá niečo vydrží. Je to lepšie tak pre prírodu, ako aj pre peňaženku. Jedna taška ti vydrží pol roka, možno aj viac. Tašky sa dajú navyše krásne poskladať, takže nič nezaberajú a môžeš ich mať kedykoľvek so sebou. Ani veľa nevážia.“

„Prečo si niekedy berú krabicu z obchodu?“

„V krabici sa väčší nákup dobre prenáša. Navyše sú celkom zadarmo, vlastne sa robí služba obchodom, ktoré ich vyhadzujú.“

História peňazí a ako funguje svetová ekonomika?

„Mami? Ako to funguje vo svete s peniazmi?“

„Ľahšiu otázku nemáš? Nevieť o veľa veciach, vlastne viem len taký vrchol ľadovca. Vieš vlastne, čo sú to peniaze?“

„Samozrejme, za peniaze si kúpim čo chcem.“

„Vieš, odkiaľ sú?“

„Nevieť a chcem vedieť, ako to celé funguje.“

„Kedysi veľmi dávno neboli. Ľudia nemali skoro nič a nepotrebovali ich. Celý štýl života bol iný. Boli sme bližšie zvieratám, v porovnaní so súčasným svetom.“

„Ako? Nerozumiem.“

„V dávnych dobách boli ľudia lovcami. Nepestovali obilie, ale lovili veľké zvieratá. Postupne sa začali venovať poľnohospodárstvu a remeslám. Stále nemali peniaze, ale už mali obchod. Vymieňali si veci. Tí, ktorí sa venovali remeslám, vymieňali svoje produkty za jedlo. Ako sa spoločnosť vyvíjala, prestávalo byť možné platiť obilím. Skúšali všeličo, od kokosových orechov cez plátňo až po kúsky kovov. Tak sa postupne vyvinuli mince, za ktoré sa dalo platiť. Platidlá treba, ak sa majú organizovať ľudia s rozličnými schopnosťami.“

„Ako vznikli papierové peniaze?“

„V Číne sa používali mince, tak ako inde na svete. Čína je však obrovská a keď v nej zavládol mier, rýchlo rástol počet obyvateľov. Nebol dostatok mincí. Začali sa používať papierové záznamy s dlžobami. Tie sa postupne menili a začali vymieňať. To je začiatok papierových peňazí.“

„Ale prečo vlastne vznikli?“

„Mince či papierové peniaze sú skladné. Navyše sa nepokazia a obsahujú kovy, ktoré majú samé o sebe hodnotu. Ak by sa používalo jedlo, tak by sa skazilo. Iné tovary by zas zabrali príliš veľa miesta. A to by hlavne obchodníkom nevyhovovalo.“

„Ako fungujú obchody? A kto sú obchodníci?“

„Znovu otázka, na ktorú by bola veľmi rozsiahla odpoveď. Ale poviem ti príklad

obchodníka, dobre? Kedysi dávno bola známa a veľmi dôležitá cesta medzi ďalekou Áziou a Európou. Volala sa hodvábná cesta. Vieš, čo sa po nej prevádzalo?“

„Hodváb! Nevieť čo to je, ale určite je to podľa toho pomenované.“

„Obchodovalo sa so všetkým možným. Niektoré tovary boli v Číne vzácne, kým v Európe bežné. A naopak. Hodváb je veľmi cenná a vzácna látka, ktorá sa vyrábala v Číne. Pre Číňanov je vzácna, ale dá sa pomerne ľahko zohnať. V Európe sa však hodváb nedal vyrábať a preto sa do nej táto látka dovážala z Číny. Obchod funguje tak, že obchodníci kúpia tam, kde je tovar lacný a predajú ho tam, kde je jeho cena vyššia. Často sa obchodovalo s koreninami, otrokmi či napríklad s hodvábnom. Aj námorný obchod takto fungoval. Kúpiš za málo peňazí, prepravíš tovar na iné miesto a tam to so ziskom predáš. Čím vzácnejší je tovar, tým lepšie. Obchod mal so sebou aj riziká, ktoré naďalej zvyšovali cenu. Obchodníci sa však v túžbe po bohatstve presúvali cez neznáme moria i cez suché púšte.“

„Teraz sa už neobchoduje?“

„Samozrejme, že obchoduje. Môžem povedať iný príklad. Slováci často cestujú do Maďarska alebo do Poľska, lebo sú tam niektoré tovary lacnejšie. Na Slovensku to minú alebo predajú.“

„Asi rozumiem. A ako funguje celosvetová ekonomika?“

„Tu je viac vecí, ktorým nerozumiem. Ale niečo málo ti z nej vysvetlím. Vieš, ako funguje dopyt a ponuka? A čo to je?“

„Nevieť.“

„Je to aj celkom ľahké. Predstav si, že by sa auto, ktoré má hodnotu 10 000€, predávalo za 50 000€. Kto by ho kúpil?“

„Asi nikto.“

„Výborne. Ponuka je príliš vysoká a dopyt príliš nízky. Ako by sa to zmenilo, keby niekto predával tieto autá, a dal by cenu 2 000€?“

„Chcel by to skoro každý kúpiť.“

„Znovu výborne. Obchodník chce zarobiť. Pre neho je ideál, ak sa mu podarí na jednom kuse zarobiť čo najviac, a zároveň aby sa predalo čo najviac kusov. Tu je ale trochu problém, alebo skôr prirodzená vlastnosť peňazí, ktorá to mení.“

„Aká vlastnosť?“

„Kupujúci. Nieкто kúpi, nieкто nie. Ak je príliš vysoká ponuka, zníži sa dopyt. Ak chceš predávať autá naozaj predražené, nepredáš ich veľa. Pri naozaj vysokej ponuke nepredáš ani jedno jediné auto.“

„Ak sa dá nízka cena, tak sa predá viac, však?“

„Áno, predá sa viac, ale na každom aute sa zarobí menej peňazí. Často, alebo skôr vždy, je to približne stredná cesta. Predať primerane veľa áut alebo čohokoľvek iného za prijateľnú cenu. Tak ma napadá, veľmi to súvisí s akciami. Ak sa dá akcia na niečo, viac sa predá, ale menej sa na každom kuse zarobí. Zvýši sa dopyt a zároveň sa zníži ponuka.“

„Trochu sa v tom strácam. Ktoré je ktoré?“

„Dopyt je to, za akú cenu sú ľudia ochotní kúpiť. Ponuka je to, za akú cenu to predávajúci ponúka.“

„Môže sa to niekedy meniť?“

„Stále sa to mení. Znovu spomeniem príklad, ktorý mi povedal kamarát, keď som sa aj ja zaujímala o tieto veci. Vyzná sa do počítačov a tak mi povedal niečo, o čom som nemala ani tušenie. V roku 2011 sa v Thajsku zatopili sklady a výrobné haly na počítačové pevné disky. Čo sa podľa teba stalo?“

„Neviem. Asi sa prestali robiť počítače.“

„Tie sa robiť neprestali, ale cena pevných diskov, ako i celých počítačov vzrástla. Kto chcel, mohol si kúpiť, ale musel za to zaplatiť oveľa viac. Ponuka sa zvýšila a znížil sa dopyt, pretože nie všetci mali chuť kúpiť počítače za vysokú cenu. Radšej čakali.“

„Ako to celé dopadlo?“

„Obnovila sa výroba a ceny sa dostali na podobnú úroveň, aká bola pred katastrofou.“

„Mami? Povieš mi ešte niečo?“

„Porozmýšľam. Čo takto životná úroveň na svete?“

„Ani neviem, čo to je.“

„Životná úroveň, alebo niekedy úroveň života, je meradlo toho, ako dobre sa niekde žije. Napríklad v Zimbabwe je neskutočne veľa multimiliardárov. Ich skutočné bohatstvo je však malé.“

„Multimiliardárov?“

„Áno. Majú neskutočné sumy peňazí. Ale tie peniaze nemajú veľkú hodnotu.“

„Ja by som chcel miliardy.“

„Ale asi nie miliardy takých peňazí, ako sú v Zimbabwe.“

„Prečo?“

„Pretože niekoľko miliárd je málo na to, aby si si kúpil jeden chlieb a mlieko.“

„Čože?“

„Tak veru. V porovnaní s eurom alebo starými slovenskými korunami sú peniaze v Zimbabwe úplne nehodnotné. Majú veľa peňazí, ale ak by sa to prerátalo na eurá, nemajú skoro nič. Je to jedna z najchudobnejších krajín na svete. Ich životná úroveň je nízka.“

„A kde je vysoká?“

„Tam, kde sa dá za priemerný plat kúpiť veľa. Bežný občania sú bohatí, môžu si dovoliť čo potrebujú. Napríklad také Švajčiarsko alebo susedné Rakúsko. V týchto krajinách stojí jedlo či ubytovanie viac, ako u nás. Aspoň väčšinou. Ich platy sú však úplne inde.“

„Prečo sú na tom niektoré krajiny lepšie ako iné?“

„Často za to môžu obdobia mieru a vojen. Tam, kde je mier, sú ľudia bohatší ako tam, kde kvôli nej prídu o prácu, strechu nad hlavou a podobne. Na bohatstvo treba slobodu, vzdelanie a ďalšie veci, ktoré niekde sú samozrejmosťou a inde nie. Taktiež niekde sú princípy fungovania trhu nové, zatiaľ čo inde majú silnú tradíciu. Je to aj o bohatstve krajiny. Úrodná pôda je lepšia ako púšť. Hlavný dôvod, prečo sú africké krajiny často chudobné, sú občianske vojny a malária. To tu nemáme. A buďme len radi.“

„Mami? Pôjdeme na výlet. Celá trieda.“

„To je pekné. Nabalím ti poriadnu desiatu?“

„Môžeš, budem rád.“

„Vymysleli vám program?“

„Pôjdeme na výstavu, ale nie takú obyčajnú. Veľmi modernú. O internete.“

„Fíha. A čo tam bude?“

„To neviem. Asi niečo o tom, že všetko je na webe. Alebo o nakupovaní cez internet.“

„To by som si rada pozrela. Nie ste trochu mladí na takú výstavu?“

„Pani riaditeľka hovorí, že technika je jednoduchá a je dobré vedieť, čo dokáže.“

„Máte naozaj múdru riaditeľku. Nakupovanie cez internet je veľmi často lacnejšie, lebo odpadávajú niektoré náklady, z ktorých sa skladá celková cena.“

„Ako to?“

„Netreba špeciálne priestory, stačí jeden sklad a tak podobne.“

„Bude aj časť o počítačových hrách, na to sa veľmi teším. Budú tam aj tie najnovšie.“

„Keď som bola ja na takej prednáške, povedali mi, že dnes je na internete naozaj hocičo. Môžeš tam nájsť všetko o doprave a o možnostiach, ako cestovať pohodlne a lacno. Napríklad môžeš ísť stopom a na internete spoznáš niekoho, kto ponúka odvoz. Alebo rady, ako a kde stopovať. Všetky cyklistické chodníčky a naozaj všetko.“

„Čo si myslíš, že bude o hrách?“

„To neviem. Asi čo je v nich nové. Alebo ako sa dá skombinovať hra a učenie. Škola hrou, počul si už o tom?“

„Ešte nie.“

„Kedysi som chodila s chalanom, ktorý sa do hier vyznal. Hovoril mi, že z niektorých hier sa dá učiť, ale iné sú úplne bez logiky.“

„Ako sa to myslí?“

„To neviem. Asi niektoré podporujú logické myslenie, ktoré sa hodia v celom živote, a iné nie.“

„Ako zistím, ktorá je ktorá?“

„Všetko sú to otázky na niekoho iného. Ale viem niečo o hrách, čo som sa naučila v obchode s hrami. Áno, aj tam som kedysi pracovala, aj keď len chvíľu. Niektoré sú drahšie, lebo poskytnú zábavu na viac ako niekoľko hodín. Niektoré hry majú iba jeden príbeh a keď sa dohrá, dá sa to hrať síce znovu, ale to je všetko. Iné majú oveľa viac možností a dá sa rozmýšľať tak proti počítaču, ako aj proti ostatným. Vyhráva ten najšikovnejší.“

„Mami? Odkiaľ to všetko vieš?“

„Kto sa zaujíma a pýta, ten sa dozvie. Ešte si pamätám, že sa veľakrát spomínala telka.“

„Prečo?“

„Väčšinou telka nepomôže vôbec ničomu. Človek si pri nej väčšinou neoddychne, iba mu zoberie energiu. Nenaučí ho premýšľať. Všetko máš hotové, spracované. Mozog len spracúva čo je, ale nič netvorí.“

„Ale telku majú všetci.“

„Telku majú všetci, alebo skoro všetci. Môžu nadávať na reklamy a na to, že tam nič nie je.“

„Mami? A z čoho žijú všetky tie telky?“

„Z reklamy. Nájdu sa aj iné príjmy, ale hlavne z reklamy. Preto je tam reklám tak veľa.“

„Ale reklamu nikto nemá rád.“

„To nie je pravda. Telka funguje tak, že dá reklamu do vysielania a má z toho peniaze. Čím viac ľudí to vidí, tým pre televíziu lepšie.“

„Prečo potom dávajú filmy?“

„Aby bola vyššia sledovanosť. Potom majú vyššie príjmy z reklamy.“

„Mami? Tak radšej nebudem toľko pozerat’.“

„Zober si knihu, urobíš pre seba viac. Alebo poď von. Vyhneš sa zbytočným problémom, urobíš niečo pre seba a hlavne oddýchneš si.“

„Nechce sa mi.“

„Nechce sa ti? Ale to nie je dobre.“

„Prečo?“

„Vieš, na svete je teraz naozaj veľa ľudí, ktorým sa nič nechce. Leniví ľudia nevládnu svetu, ani mu nemôžu vládnuť. Môže ich však byť čoraz viac.“

„Ako je to možné?“

„Žijeme v pohodlnom svete.“

„Prečo všetci dospelí hovoria, že je na svete zle?“

„Viac ľudí, viac osudov. Môže sa hovoriť, že sa dá len ťažko vyžiť. Na druhej strane teraz ľudia neumierajú od hladu a od zimy. Kedysi to bolo bežné a dnešní ľudia si to nemôžu pamätať.“

„To muselo byť strašné. Prečo teraz ľudia neumierajú od hladu a od zimy?“

„Máme viac jedla a energie. Všetko je dostupnejšie. Kedysi bolo len jedno jedlo, aj to iba vtedy, keď bol lov úspešný. V dnešnom svete si môžeš kúpiť čokoľvek, v akomkoľvek množstve. Ak máš peniaze.“

„Mami? Ale nie každý má rovnako veľa peňazí.“

„To preto, že nie každý dostal rovnaké príležitosti. Často aj preto, lebo sa niekomu nechcelo. Čo dnes, pomôžeš mi s prádlom? Môžeš dnes, ale môžeš aj zajtra. Čo si vyberieš?“

„Radšej zajtra.“

„A mám tu cukrík. Je pre teba. Dám ti ho dnes, alebo zajtra?“

„Cukríky mám rád, dám si hneď.“

„Dobre, tu máš. Ale pamätaj, zajtra mi musíš pomôcť s prádlom.“

„Dobre, mamička.“

„Už teraz ale viem, že sa ti nebude chcieť. Zajtrašok je rovnaký deň, ako ten dnešný. Aj zajtra nebudeš chcieť pomôcť s prádlom, ale cukrík budeš chcieť. To je normálne, si ešte dieťa. Vlastne si človek. Iba malá časť ľudí to chce v skutočnosti zmeniť.“

„Čo by sa stalo, ak by som ti dnes pomohol?“

„Nemusel by si to robiť zajtra. Ale je v tom viac. Naučil by si sa robiť veci načas, zbytočne ich neprenášať na ďalšie dni. Nielen to bude hotové, ale ešte to aj rýchlejšie uschne. Je viac ako dôležité vedieť, ako funguje čas. Ako naozaj funguje.“

„A ako naozaj funguje?“

„Rozdiel medzi úspešnými a neúspešnými je vo viacerých veciach. Asi najdôležitejšie je to, kto ako narába so svojim časom. Všetci majú za deň iba 24 hodín. Nie viac alebo menej. Za svoj čas možno splniť len niečo, nie všetko.“

„To je nespravodlivé.“

„Ani nie. Dôležité je naučiť sa svoj čas využívať. Rozmýšľať, ako ho používať rozumne a zbytočne s ním neplytvat.“

„Ako sa to robí?“

„Tak napríklad, keď si s niekým, tak sa mu venuj. Potrebuješ urobiť poriadok s nábytkom? Zorganizuj to tak, aby sa tie najťažšie kusy presúvali vtedy, keď máš pomocníka. Znie to jednoducho, ale sú ľudia, ktorých to nenapadne. Potom je zle. Tak sa nikam nedostanú.“

„A ďalšie?“

„Človek dokáže robiť viac vecí naraz. Napríklad počas chôdze sa dá vykonávať množstvo činností. Čítanie, počúvanie hudby, čokoľvek. Môžeš sa najesť cestou alebo naplánovať program. Nie vždy treba sedieť či stáť. Vieš, čo je to voľný čas?“

„Čas, keď môžeme robiť čo len chceme.“

„To nie je tak celkom pravda. Každý deň je rozdelený na približne tri tretiny. Práca, voľný čas či odpočinok a spánok. Práca je jasná, aj spánok. Voľný čas je však niečo iné, ako si väčšina ľudí uvedomuje. Je to čas, kedy môžeš odpočívať a to po práci aj treba, ale je to zároveň aj jediný čas, kedy sa môžeš venovať svojmu vzdelávaniu a napredovaniu.“

„Ale ja som ešte malý. Môžem čo chcem.“

„To je pravda. Je ale dôležité, aby si to mohol aj v dospelosti. Tí, čo v mladosti nepracovali na seba, si nikdy nenájdu čas. Budú mať len málo peňazí za naozaj veľa času. A čas je vzácny.“

„Prečo to všetci hovoria? Prečo je tak vzácny?“

„Čas môžeš použiť na čokoľvek. Na riešenia problémov i na to, aby si sa ľutoval. Väčšinou úplne protikladné veci a protikladný ľudia sa na to inak pozerajú.“

„Nerozumiem.“

„Predstav si, že máš v svojom živote prekážku. Môže byť aj úplne obyčajná, napríklad každý deň narazíš do skrine, ktorá je vedľa tvojej postele. Čo urobíš?“

„Budem si dávať pozor.“

„To je jedna z možností. Lepšie je však urobiť niečo, aby tá skriňa nezavadzala. Dať ju trochu inde.“

„Ak sa nedá dať inde?“

„Niekedy sa dá problém vyriešiť tak, že pohneš s niečím iným. Vieš, ľudia majú taký zvláštny zvyk. Ak je niečo rovnaké po dlhé veky, tak to nemenia. Bez ohľadu na to, či je to dobré, alebo nie. Často sa dá niečo zlepšiť. Nenapadne to tisíce ľudí, ktorí si myslia, že všetko poznajú. Ale napadne to jedného, ktorý sa rozhodne myslieť inak.“

„Mami? Prečo dospelí hovoria, že nemajú na nič čas?“

„Často je to z dôvodu, že im ich práca neumožňuje robiť to, čo potrebujú. Niekedy je to zas o tom, že svojim časom priveľmi plytvajú. Tak napríklad, vieš variť?“

„Neviem.“

„Myslím si, že je potrebné vedieť variť. Ak uvaríš namiesto toho, aby si išiel do reštaurácie, ušetríš.“

„Mami, ale to ja viem.“

„Vieš polovicu múdrosti. Predstav si, že by si zarábala toľko, že by si nepotreboval viac. Mal by si dostatok bohatstva, ku ktorému by si sa dopracoval svojim úsilím. Musel by si aj potom variť?“

„Nemusel, ale mohol by som.“

„Tak je to správne. Vždy môžeš viac vecí, ak si pripravený. Ak ale pripravený nie si, nemáš veľmi na výber.“

„Ak by som bol bohatý, tak by som mohol chodiť do reštaurácie aj každý deň. To predsa viem. Môžem aj bývať na hoteli a tam sa nebudem musieť o nič starať. To všetko stojí peniaze.“

„Kto tam podľa teba chodí?“

„Bohatí ľudia. A tí, ktorí nevedia šetriť.“

„Správne. Jedno miesto, dva typy ľudí. Niekto tam ide preto, aby mohol riešiť obchody. Alebo aby si oddýchol. A niekto iný preto, lebo sa mu nechce robiť niečo samostatne. Ak stojí jedlo štyri eurá a ty za hodinu zarobíš 3 eurá, jedlo je drahé. Zmenilo by sa to však, keby si zarobil priemerne za hodinu 15 eur. Cena času každého človeka je rozdielna. Preto sa snaž, aby si si zarobil hlavou a nie rukami.“

„Tí, ktorí robia rukami, budú vždy chudobní?“

„Nie vždy. Záleží od skúseností. Ak robia niečo, čo dokáže len málokto, tak si zarobia. Aj preto, že býva dôvod, prečo vie niečo len niekto. Investovanie do vzdelania, do všetkých nástrojov, nabranie skúseností. To všetko potrebuje hlavne čas. Poviem ti jeden krátky príbeh. Je to stará bájka.“

„Aká bájka?“

„Cez rieku je prehodený strom. Po strome prechádza na druhú stranu pes, ktorý našiel kus chutného mäsa. Ako prechádza cez polovicu rieky, vo vode uvidí svoj vlastný obraz. Myslí si, že je to iný pes a ten má v papuli väčší kus mäsa. Pohne chvostom a aj ten druhý pes pohne chvostom. Rozhodne sa zaútočiť a vziať tomu druhému psovi jeho mäso.“

„Ako to dopadlo?“

„Spadol do vody. Chcel zobrať mäso, aby sa rýchlo dostal k bohatstvu, ale zaplatil za to. Nemal nič. Dostal poriadne studenú sprchu.“

„Druhý pes bol len obraz, to nevedel?“

„Bájkky ukazujú na zvieratách rôzne ľudské vlastnosti. V tomto prípade nedočkavosť a chuť riskovať nesprávnym spôsobom. Rozumní ľudia vedia riskovať, keď sa to naozaj oplatí. Nerozumní ľudia neriskujú nikdy, alebo riskujú priveľa. Nevedia nájsť ten správny stred. Hlavne preto, že sa neradia s tými, čo to dokážu.“